

QVOD FELIX, FAVSTVMQVE SIT!
DE

**PRIMORDIIS
EMENDATAE
PER LVTHERVVM
RELIGIONIS,**

RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO

DN. FRIDERICO AVGVSTO,
ELECTORATVS SAXONICI HAEREDE ETC.

PRAESIDE

GOTTLIEB VVERNSDORFIO,
SS. Theol. Doct. et Prof. Publ. Alumn.

Saxon. Ephoro, et Academiae h. t.

PRO-RECTORE

pridie Anniversarii Sacri

II. Cal. Novembr. clo Idcc VIII.

ex ipsius Divi Lutheri Cathedra,
publica Differtatione exponer

M. GODOFREDVS VICTOR MOEHRING,
S. Theol. Cand. h. Ord. Phil. in Acad. Vitemb. Assessor,
nunc design. Illustris et Provincialis Scholae
Ieveranae Rector.

VITEMBERGAE, Typis IOANNIS HAKII.

QVOD FELIX LAVSTIVS SVI
DE
PRIMORDIIS
EMENDATAE
PER LUTHERVM
RELIGIONIS
IN FRIDERICVS
GOTTLIBVS
EXPT
M. COOPER
VILWISTON

Vo nunc elapsa sunt secula, ex quo
D.MARTINVS LVTHERVS, potestremae aetatis, ut Philippo dicitur, Elias, Germaniaeque Nestor, et Orpheus, auspiciis Friderici III. Saxonis, consilio, svasuque Straupitii, publicis literis, honestisque conditionibus accersitus, ex Erphordienfi Academia, in hanc Nosfram migravit. Cuius quidem virtuti ac meritis uti, post Deum, incrementa huius Academiae, et, quod maius est, instaurationem religionis, per quam omnes salvandi sumus, debemus; sic facere non possumus, quin hoc potissimum anni tempore, quo beneficii huius memoriam anniversario per Saxoniam sacro recolere solemus, de illa per Lutherum emendatione quaedam ad disputandum publice proponamus. Nam quum exteri etiam, et placitorum Lutheri parum alioqui tenaces, primum huius Viri hanc in Academiam adventum publico scripto, (qua mente, quo consilio, ipsi norint,) Collegio nostro sint gratulati, minime id nobis committendum esse putamus, ut, quos multo, quam alios, propius magnitudo illius beneficii tangit, eius accepti parum memores fuisse videamur. Quando igitur, praeter expectationem, una et item altera scribenda disputatio est, inserviemus tempori, et de instauratione doctrinae per Lutherum sic commentabimur, ut nunc quidem illius praesagia, occasionem, successum, alio autem tempore illius necessitatem, sufficientiam, divinitatem, commoda, et alia, quae huc pertinent, quaeque a novis quorundam criminationibus vindicanda sunt, Numine propitio, exponamus.

I. Ut maximi momenti res est emendatio factorum; sic eandem ab Luthero suscipiendam, post Ioannem in Apocalypsi, c. XIV, 6. multi cum doctrina, tum pietate praestantes Viri, seculo imprimis quinto ac decimo, praedixerunt.

§. 1. Religio est ratio colendi verum DEVM, quam quidem praescribere, ac ordinare, ut non humani res est arbitrii, sed divini, *Luc. VII, 30. Act. XX, 27.* sic corrupti quidem illa vitio hominum, restaurari vero, et ad pristinam munditiam reduci, nisi Numinis ipsius ope, beneficioque, non potest.

§. 2. Itaque factum, ut, quum temporibus V. T. non raro nunc imperantium in republica, nunc docentium in Ecclesia culpa, inquinarentur sacra, nemo unquam privato vel consilio, vel ausu emendationem illorum aggressus fuerit, sed DEI est expectatum auxilium, qui per servos suos, eandem suo tempore tertio secururam esse, promisit. Sic Moscholatriae, a Ieroboamo excogitatae per Iosiam, 2. *Reg. XXIII, 17.* abolitionem Propheta quispiam, quem Flavius Iosephus in Antiquit. Iudaic. Iadonem nominat, 1. *Reg. XIII, 2.* Baalismi ab Achabo inveci per Iehu Regem Israeliticum, ejectionem alius quispiam 1. *Reg. XII, coll. c. XXI, 22. et 2. Reg. X. 18. et 36.* praedixit. Templum Hierosolymitanum, ipsamque adeo Iudaeorum religionem, a Graecis aliquandiu contaminandam, contaminatam vero Maccabaeorum, et aliorum bene animatorum, opera brevi post instaurandam esse, Daniel vaticinatus fuit, *Cap. XI, 32.* Denique doctrinam a Phariseis per hypocrisin, a Sadduceis per Epicureismum foedissime corruptam ipsius Filii DEI in carnem missi, huiusque praecursoris, Ioannis Baptistae, ope repurgatum iri, *Malachias c. III, 2. sq.* praevидit.

§. 3. Atque ut sub novo foedere doctrinam a Christo, et Apostolis acceptam, non minus, quam olim sub Veteri, a Mose

Mose et Prophetis traditam, corruptum iri praevidit, sic illam quoque repurgandam esse ac emendandam, non uno Scriptura loco praedixit. Nolumus cumulare oracula, quum singula persequi ratio instituti non ferat. Vnum suffecerit *ex Apocal. XIV, 6. sq.* petitem, quod etsi varie explicetur ab interpretibus, tamen, si accurate consideretur, expectandam a DEO emendationem religionis manifesto insinuat.

§. 4. Videbat enim Ioannes I. c. *angelum volantem per medium coeli, habentem Evangelium aeternum, ut evangelizaret habitantibus super terram, et omni genti, et tribui et linguae, et populo; dicentem magna voce: Timete DEVM, et date illi honorem, quia venit hora iudicii eius, et adorare eum, qui fecit coelum et terram, et mare, et fontes aquarum. Et alius angelus secutus est, dicens: cecidit, cecidit Babylon, civitas illa magna, quia a vino irae fornicationis suae potavit omnes gentes. Et tertius Angelus secutus est illos, dicens voce magna: si quis adoraverit bestiam, et imaginem eius, et acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua. Et hic bibet de vino irae DEI, quod mixtum est mero in calice irae ipsius etc.*

§. 5. Quibus verbis indigitari fideles Evangelii praecones, et purioris doctrinae vindices, est in propatulo. Coelum enim in Scriptura frequentissime notat Ecclesiam, et regnum gratiae. Et, ut Christus subinde loquitur de regno coelorum, illudque cum variis rebus comparat; sic Petro credebantur claves regni coelorum, i. e. Ecclesiae, cuius bona nunc impertiri debebat poenitentibus, et morigeris, nunc negare pertinacibus, ac refractariis. Capite XII. *Apoc. I.* dicitur gesta pugna in coelo, quod utique non est intelligendum de regno gloriae, vel coelo glorioso, in hoc enim proprie non datur pugna, sed pax perpetua, *Iobi XXV, 2.* sed de regno gratiae, et de Ecclesia. Inde est, quod Pastores Ecclesiae vocantur *Angeli* in Scripturis, ut *Mal. III, 1.* *Ecce mitto angelum meum coram me,* quae verba de Ioanne Baptista interpretatur *Marcus cap. 1, 2.* Nec dubium est, quin per *Angelos Ecclesiarum*, quos affatur DEI Filius *cap. II. et III. Apocalypseos*, illarum intelligantur Episcopi. Non enim essent *Angelici Spiritus*, in quibus tam multa desideraret, ac emendari vellet. Eodem autem sensu h. l.

vocabulum *Angeli* accipi debere, hinc liquet, quod Angelus primus, cuius meminit c. 6. dicitur habere prae manibus *Evangelium aeternum*, quippe missus ad illud praedicandum hominibus in terra. Oportet igitur hos *tres Angelos* esse totidem fideles Evangelii praecones, diversis quidem, sed *intervallo non longo*, temporibus, excitatos a Deo, ad instaurandam et asserendam religionem, hominesque a cultu Papistarum et idololatrico avocandos.

§. 6. Ac LVTHERVM quidem *unum ex his tribus* angelis esse, si a Pontificiis interpretibus discesserim, praestantissimi quique consentiunt: sed *primus* ne, an *secundus*, an *tertius*, id vero est controversum. Per *primum* numero Angelum, Lutherum significatum fuisse, primus, quantum memini, statuit Io. Eugenbagius in *Conc. funebri in laudem eius Ao. 1546* habita, quae extat T. VIII. *Atenb. f. 864*. Er war ohne Zweifel, inquit, *der Engel, davon in der Offenbabrung c. XIV. stehet, der da geflogen hatt mitten durch den Himmel, und hatte ein ewig Evangelium etc.* -- Dieser Engel, der da saget, fürchtet Gott und gebet ihm die Ehre, war D. Martinus Luther: Und das hie stehet, fürchtet Gott, und gebet ihm die Ehre, das sind die 2. Stücke der Lehre D. Martinus Luthers, das Gesetz, und Evangelium, durch welche die gantze Schrift geöffnet wird, und Christus erkennen wird, unsre Gerechtigkeit, und ewiges Leben, zu welchen zweyen er auch dis Stücke hinzu gesetzt hatt: die Zeit seines Gerichts ist kommen, und hat gelehret vom rechten Gebet, und Anruffung gegen Gott den himmlischen Vater im Geist, und in der Warheit, wie der Engel hoc cap. auch saget: betet an den, der da gemacht hatt Himmel und Erden etc. Eadem pervasa sibi habuit D. Mart. Taburnus, vir pius ac celebris, ut docuit literis ad Laurent. Kranzbemium Ao. 1574. hanc in tententiam scriptis: *Wir zweifeln nicht daran, daß dieser D. Martinus sey der Engel, der da mitten durch den Himmel geflogen, und hat ein ewig Evangelium verkündiget, davon der Heil. Iohannes zuvor hatt geweissaget c. XIV.* Eadem statuerunt deinceps D. Höe, Meisnerus, Lucius, Cluverus, Nuberus *Conc. I. de V. L. Calovius*, et quotquot e nostratibus, vel in *Apocalypsin Commentarios*, vel conciones ob *Iubilacum Lutheri*, scripserunt. Ipsos Reformatos inter,

ter, paucis abhinc annis *B. Woodroffe, Theologus Oxontensis in defenf. Reformat. adversus Otrokoscium p. 92, 93. sq.* copiose ostendit, locum *Apoc. XIV, 6.* commodius explicari non posse, quam de restituta per *Lutherum* Evangelii doctrina: *si qua*, inquit, *Ecclesiae aetas fuerat, in qua Evangelium aeternum evangelizabatur; illam esse necesse est, qua Lutherus, et, quos vocas, socii eius praedicabant. Quid quod ipsum Evangelicorum nomen inde derivari videtur. Et p. sq. Fecit ea Lutherus, quae de Angelo isto (Apoc. XIV. 6.) praedicebantur: fecisse ea dico, quae NB. nullus praeter ipsum, ex quo prophetia illa per Ioannem edebatur, fecit.*

§. 7. Per secundum numero Angelum intellexit *Lutherum D. Dav. Pareus Comment. ad h. l. cui applaudit Io. Cratius in iubil. contrin. seu defenf. concion. tubil. Heidelberg. p. 36.* Sed opponi potest huic sententiae, quod hic Angelus, *Babylonis ruinam et casum, non tam procurasse, quam intimasse, et publicasse legitur, quum contra Lutherus noster, superstitiones removendo Papisticas, in casum dederit Papatum, et capitalem ei plagam Evangelii instauratione inflixerit.*

§. 8. Per tertium denique Angelum eundem indigitum fuisse putat *Brigemannus in Comment. ad h. l. imprimisque P. Molinaeus in Vate L. V. c. XLIX. p. 325.* Vti enim hic per Angelum primum, *Berengarium: per secundum, Petrum Bruisensem; ita per tertium intelligit sanctos illos Viros, qui adversus tyrannidem Papae, et idololatriam, cauponationemque indulgentiarum, se erexerunt, et S. Scripturam, quam Papae propemodum extinxerant, et ab oculis populi prius amoverant, publicarunt, et verterunt sermone vernaculo, unde ingens plaga inflicta est bestiae, populis stupentibus ad novam lucem, et accurrentibus ad Evangelium: Hi sunt, inquit, tertius ille angelus, qui maiore, quam priores, successu impugnaverunt Papismum, et densissimis tenebris intulerunt lucem.*

§. 9. Nos per primum Angelum, cum *Bugenbaggio, et aliis, commo distissime intelligi Lutherum putamus: per secundum, D. Mart. Chemnitium, qui foedissimas Babylonis Romanae in Concilio Tridentino, prolapsiones notavit, eandemque velut domicilium quoddam, ac sedem monstrorum omnium, ac*
 porten-

portentorum, in *Examine Concilii* eius descripsit, ad confirmationem vero doctrinae per Lutherum instauratae plurimum contulit. Per *Tertium* denique intelligimus, cum Calovio, amabilem fidelium Doctorum coetum, in unitate fidei, & spiritus coniunctum, qui *Syncretismo*, cum Pontificiis inuendo fortiter se opponunt, eosque omnes de calice irae divinae bibituros pronunciant, qui adoraverint vel bestiam, vel imaginem eius, et characterem eius vel in fronte, vel in manu acceperint, h. e. quoquo modo cum Pontificiis sacram societatem inierint, aut cum iisdem colluserint.

§. 10. Recte igitur Lutherus noster *Angelus Apocalypicus*, h. e. in Apocalypsi praedictus, et adumbratus dicitur. Quod elogium etsi cordatiores etiam Calvinistae haud gravatim admittant, fanatici tamen homines adeo ferre non possunt, ut iustis prope libris id ipsum sibi sumperint impugnandum. Christoph. Baribur, Burggrafius Brandenburgicus, in praefectura Labiau Amsteld. *Mo. 1691.* in 3. librum vulgavit sub titulo: *Wiederlegte Augspurgische Conf. und daß Lutherus nicht sey der Engel mit dem ewigen Evangelio, Apoc. XIV. sondern der vierde Engel mit der Plagschale Apoc. XVI, 8. durch welches Verleirung fast alle Menschen im Luthertum dieses verbeissene ewige Evangelium verwebren etc.* Cuius exemplum secutus est impius Pietista Arnoldus, veritus nimirum, ne inter homines nimium illius auctoritas, et existimatio crescat, quod ne fiat, fanaticorum plurimum interest. Hinc in sua fabellarum, et calumniarum pandora, quam historiam de haeresibus inscripsit P. II. L. XVI. c. V. n. 23. f. 48. in haec verba erumpit: *was aber insgemein bishero vor Auslegungen von ihm über das XIV. Cap. der Offenbarbung Io. v. 6. gemacht worden, und wie man ihn zu dem ierigen Engel machen wollen, der mitten durch den Himmel mit dem ewigen Evangelio geflogen sey, ist zur Gnüge bekand. Vid. Calovii Lutherus ante Lutherum, Deutschmanni Lutherus Apocalypicus, Pbil. Nicolai de regno Christi L. II. p. 461. 464. obs gleich weder mit der harmonie selbiger Geheimnisse noch andern Vmständen sich reimet.*

§. 11. Sed enim (1.) isthaec opinio non solorum, *Wittenbergensium*, *Calovii*, et *Deutschmanni*, fuit, quos tamen solos cita-

citavit fanaticus, tantum quo vel hoc nomine invisam aliis redderet, aut tanto tutius, securiusque rideret, sed multo plurium, et in his quorundam ex *ipsis Calvinistis*, ut supra ostendimus. (2.) Philippi Nicolai, ad quem se recipit, verba, vereor, ut recte inspexerit. Hic enim persuasum quidem habuit, Lutherum in Apocalypsi per *Angelum* quendam significatum fuisse, sed non per angelum *primum* Apoc. XIV. 6. *aeternum habentem Evangelium*, quod illum credidisse scribit Arnoldus, eaque de causa cum Calovio, et Deutschnanno, coniungit; verum per Angelum c. XII, 2. *descendentem de coelo, et clamantem voce magna: Cecidit cecidit Babylon etc.* Ita enim hunc locum *παρά-Φαδζει* Philippus L. II. de R. C. p. m. 167. Et posthac vidi alium angelum (*ministrum sive Doctorem Evangelii, Marr. Lutherum*) descendentem de coelo (*coelitus excitatum, et ab omnipotente DEO missum*) habentem potestatem magnam (*in signi praedictum robore, et scripturis potentem maxime, ut posset exhortari per doctrinam sanam, et contradicentes convincere Tit. I.*) et terra illuminata est a gloria eius (*glorioso orthodoxae veritatis testimonio, et ferventissimis eius concionibus atque scriptis, illuminatus est populus X. regnorum aquilonarium, sedens in pontificiarum superstitionum tenebris, quas Lutherus verbi immaculati luce dispulit etc.*) Conf. p. 171. (3.) Quod hanc opinionem pugnare cum *contextu*, eiusque circumstantiis, putat, id prius negavit, invicto quoque argumento reiecit in *Diluc. Apocalyp. Cluverus*, quam attulit, affirmavitque fanaticus: *Haec manifesta et publica* (sic commentatur ad h. l. Cluverus,) *aeterni Evangelii renovatio, sub ipso Papatu futura praedicitur, per eximium cuiusdam doctore ministerium. Angelos enim doctores repraesentare, satis constat e praecedentibus. Quem sane angelum cum Reformatis interpretibus vere dico fuisse Martinum Lutherum. Qui enim sub Papatu doctrinam Evangelii propriam, magna gravitate, constantia, Zeloque, omnibus populis, viva voce, et scriptis praedicavit, ac aduorem DEI, et gloriam illi dandam, propinquitate iudicii eius allegata, omnes excitavit, imprimisque adorationem nemini, nisi Creatori omnium, deberi, instanter docuit, is verissime per hunc angelum est adumbratus. Hunc autem fuisse*

B

Luthe-

Lutherum, quis nisi malitiosus (cape Tibi hoc Arnolde!) negabit?

§. 12. Perstamus igitur in sententia, Lutherum per Angelum *primum Apoc. XIV, 6.* significatum, simulque restauracionem doctrinae, ab eodem suscipiendam, praedictam fuisse. Quemadmodum vero prophetiae omnes, et vaticinia quo propius a complemento absunt, hoc rectius intelliguntur, ut Daniel testatur *cap. XII, 49.* ita, quo magis appropinquavit tempus emendandae per Lutherum religioni divinitus destinatum, hoc plura, et significantiora piissimorum hominum de illa vaticinia extare, et omnium sermonibus celebrari coeperunt.

II. Hos inter praecipui fuerunt Ioannes Husus: Hieronymus Pragensis: Ioannes Wesselus: Io. Keisersbergius: Sebastianus Brandius: Io. Hiltenus: Andreas Proles: Ioannes Spangenbergius, aliique.

§. 1. Ioannes *Hufs*, a patria sua, villa nimirum Husfinetz, vel *Hufs*, quod lingua Bohemica asserem notat, secundum *Hagecum*, nomen accepit. Humili eum loco natum fuisse *Aen. Sylvius* scribit *Hist. Boiem. c. 35.* Anno 1396. LL. Artium Magister solenni ritu creatus, initio seculi XV. ad aedem, quae Bethlehem vocatur, Ecclesiastes constitutus fuit. Anno seculi nono magistratum in Academia summum, magna Civium suorum voluntate, gessit. *Sylvius L.c.* docet, quod ingenio fuerit peracri, lingua disertus. Idem testatur *Hagecus*, scriptor vetus ac diligens in *Chron. Boiem. ad A. C. 1400.* *Nauclerus in Chron. generat. XLVII.* nominat eundem virum lingua potentem, mundiorisque vitae opinione clarum. Facundiae tamen laudem detrahit ei *Io. Dabravius in Hist. Boiem.* quando asserem strepere inter olores, eorumque suavem cantum strepitu suo superare coepisse *L. XXIII. p. m. 614.* scribit. Nempè quia ad Pontificiorum palatum non docuit. Cum autem Ecclesiastes

fiastes creatus esset, amore veritatis, et odio vitæ dissolutæ, quæ a sacrificulis, et monachis agebatur, incensus, coepit mores primum, et mox doctrinam eorum reprehendere, et taxare. Sigillatim XIV. capitibus a recepta t. t. religione deflexit, quæ recitat *Theobaldus*, gravis scriptor, *P. I. C. 2. de Bello Hussit. p. 4. et 5.* Confirmabat tamen, se nihil, nisi quod in Scriptura fundatum sit, vel docuisse, vel docturum esse. Quorsum vid. eius Epistolæ. Veritatem igitur intrepide confessus, quid in quolibet desideraret ordine, aperuit, eoque omnium odia in se provocavit. Initio apud Wenceslaum delatus fuit, qui statim, quod res erat, coniectans, respondisse fertur: *Ey lasset ihn nur geben: die Ganz wird mir Göldne Eyer legen*, apud *Theobald. l. c. C. III. p. 10.* *Dubravius L. XXIII. p. m. 614.* narrat, Regem his usum fuisse verbis, quum Germani atque Bohemi super æquandis creandi Rectoris Acad. iuribus, opem illius exposcerent. Hussus autem suo de fervore, ac studio veritatis, nihil remisit. Romam citatus ad dicendam causam non comparuit, seque Pontifici Ioanni XXIII. per literas excusavit. Qui cum non ita multo post bellum Ladislao, Regi Neapolitano, indiceret, uenias peccatorum iis omnibus largissime pollicitus, qui arma pro Pontifice contra Ladislaum sumpturi essent, Hussus negavit decere Pontificem, Evangelicis promissionibus ad libidinem abuti, et Anti-Christum esse, qui pro pace bellum inter Christianos excitet, ac incendat. Vid. *Regenvolsius Hist. Eccles. Slavon. c. V. et disputatio ipsa*, quam t. t. valvis Collegii Carolini in urbe et Academia Pragensi affixit, quæ extat *T. I. OO. eius f. 174.* Hinc fremitus inter Bohemos adversus veniarum mercatum, et mox in ipsos institores imperus. Quo ipso supra modum irritatus Pontifex, Constantiam ad Concilium eum citari curavit. Quo cum, accepta ab Imperatore fide publica, venisset, multorum errorum accusatus; in vincula coniectus, mox vivus combustus fuit. Vid. summam *Sylvius, Dubravius, Cochlaeus in Hist. Boiem. et OO. Hussi duobus Tomis edita Norimbergæ Ao. 1558. ex officina Montani, et Neuberi, curante imprimis Flacio: nec non Hist. Concil. Constantiensis*

tiensis a Scumphio quondam, et haud ita pridem ab *Herm. Hardrio* V. Cl. denuo, nec sine luculentis accessionibus, publicata. Capita doctrinae, ob quae mortis damnatus fuit, exhibet *Illyricus in Catalogo*.

§. 2. Ceterum ante mortem, ad septentriones conversus, dixisse fertur: *Nunc anserem assatis: Post centum annos Olor venturus est, quem non poteritis assare*. Quibus verbis haud dubie Lutherum, et emendationem religionis ab eodem suscipiendam, spectavit, ut Lutherus ipse accepit in *Explicat. Cap. XII. Dan. v. 40. et T. V. Altenb. f. 559. etc. Gregerus* quidem Iesuita in *Comment. de duobus numis p. 43.* nec non *I. Baronius in Pseudo-lubilaeo Vitemb. p. 280.* hoc vaticinium in dubium vocant. *Io. Pistorius* sua pro impudentia in *Epist. III. ad Pappum* prorsus infitiat. Fatendum quoque *Sylvium, Dubravium, Nauclerum* alios de eodem tacere. Quod tamen partim studio brevitate, partim, quod ad palatum non erat, a Pontificiis scriptoribus praeteritum arbitramur. *Regenvolscius in H. Eccl. Slav. L. 1. p. 41. ad OO. Hussi. T. II. f. 357.* Lectorem remittit, sed perperam, cum de hoc vaticinio nihil vel in primo, vel in secundo Tomo legatur, quod mihi post sedulam perlustrationem certo constat. Neque tamen propterea de veritate ipsius vaticinii dubitandum. Sufficit, *Hagecum, Theobaldum,* aliosque scriptores, minime suspectos, meminisse illius. Nec tale quid Lutherus, omni ambitionis suspicione vacuus, potuit comminisci. Allegat quoque vaticinium *Io. Bugenbadius* in *Conc. Luth. funebri*, et ad Lutherum accommodat, *Tomo ult. Altenb. p. 853.* nec non *Flacius in Catal. Test. Ver. p. 727.* Laudat etiam *Matthaeus*, scriptor gravis ac diligens de *V. Luth. Conc. IV. et in Sarepta. p. 85.* Item *Scumphius in descr. Concil. Const. Conradus Porta, in Adhort. ad Lektionem LL. Lutheri, Freherus in Theatro P. I. Sect. 3. p. 84.* *Nuberus Conc. VII. d. V. Lutheri p. 148.* ut recentiores omittam, quorum non paucos exhibet *Dn. Bertram, Ecclesiastes Giffbornensis in Epist. ad D. Polyc. Lyserum* de hoc argumento scripta.

§. 3. In

§. 3. In afferenda veritate operam cum Husso coniunxit M. Hieronymus Pragenfis, quod nomen Patriae, non familiae fuit. Gentilitium enim ei nomen fuit *Faulfsch*. Quem etsi eundem cum Hieronymo fuisse Theobaldus l. c. neget, assentior tamen *Hageco*, qui ad A. 1400. hoc ipsum conceptis verbis tradit. Fuit autem Hieronymus *Vir excellenti ingenio praediis, praeclara eloquentia, multifaria eruditione, vivaci memoria et id genus Oratoriae laudis ornamentis, iudicio Cochlaei Hist. Hussit. Lib. III. p. 140. Sylvius C. 36. et Nauclerus in Chronographia Gen: XLVIII. f. m. 270.* Hussum aetate et auctoritate maiorem, Hieronymum doctrina et facundia superiorem fuisse docent. Laudatur quoque ab eloquentia et eruditione eo in testimonio, quo eum Academia Pragenfis Ao. 1416. ornavit, quodque reperitur in *OO. Hussi T. I. f. 81.*

§. 4. Vti vero eandem cum Husso doctrinam fovit, sic eandem quoque cum illo fortunam expertus fuit. Adeste iussus Constantiae, metu supplicii retractavit initio, quod docuerat, mox, facti poenitentia ductus, veritatem ingenti animo confessus, eodem, quo Hussum, genere mortis sublatus est. Nihil eum, perinde ut Hussum, timuisse supplicium, *Sylvius, Dubravius, Theobaldus*, alii, qua Pontificii, qua nostri, magno consensu tradunt. Ceterum, quod ad vaticinium illud: *post C. annos DEO et mihi respondebitis*, attinet, dubium videtur quibusdam, utri horum, *Husso*, an *Hieronymo*, illud sit vindicandum. Husso tribuunt *B. Lutherus Praef. in Dan. Matthaeus et Flacius ll. supra citatis, Joach. Camerarius in Hist. de frat. Bohem. p. 41. Philippus Mornaeus in myst. Iniquit. p. 536. Petrus Notarius*, in peculiari scripto, quod *e Pauli Rockenbachii, Physici Cizensis, Bibliotheca vulgavit, Jo. Agricola, Islebius.* Quin et numos a Bohemis cusos fuisse, cum imagine Hussum ad palum alligati, ac rogo impositi, addiro lemmate: *Post Centum annos DEO, et mihi respondebitis*, refert *Annal. dec. l. p. 6. Abr. Sculterus*, cuiusmodi stat antiquos, et haud dubie ad *seculum XV.* referendos, suis se oculis usurpasse scribit *Cl. Polyhistor Tenzelius, in Monath. Vnterred. April. 1694. p. 269.* Non-

nulli hoc in argumento *Naucleri*, *Sabellici*, aliorumque testimonia laudant, sed praeter rem, quum istis de vaticiniis nihil apud eos inveniatur.

§. 6. Multi vero haec verba non *Husso*, sed *M. Hieronymo Pragensi* tribuunt, utpote *Wolffius in Memorab. P. 1. p. 749. Regenvolfsius H. E. Slav. L. 1. p. 41.* imprimisque *Poggius Florentinus*, in *Epist. ad Leon. Aretinum*, qua mortem Hieronymi describit, idemque hoc vaticinium, utut non qua verba concepta, tamen qua sententiam, ab eodem editum memorat. Eidem vindicatur in *Operibus Husfi*, quae supra laudavimus *T. II. in narrat. de M. Hieronymo Pragensi cap. VI. f. 357.* *Theobaldus* autem de *B. Husfi. P. 1. c. XXV. p. 126.* verba illa non modo Hieronymo soli tribuit, sed eos quoque erroris postulat, qui *Husso* adscribunt. *Da*, inquit, *Hieronymus* *sabe*, *daß er sterben mußte*, *sing er an*: *Ihr habt beschloffen, ebe an mir was thätliches gefunden, mich falsch und unbillig zu töden. Wohl an, ich will nach meinem Todt einen Stachel in eurem Hertzen, und nagenden Wurm in eurem Gewissen lassen; Ich appellire auch zu dem gerechten Richter Stuhl Jesu Christi, daß ihr nach bundert Jahren mir drauff antwortet. Es wollen etliche, deren manuscripta allein vorhanden, es habe es Husß gethan, aber es ist falsch. Etliche sagen, es habe Husß dergleichen, da er den Pfal gegen Mitternacht gesehen, geprophecey, und gesagt: Heut bratet ihr eine Gansß, über bundert Jahr wird ein weisser Schwan kommen, den werdet ihr nicht töden können; dem sey nun, wie ihm wolle, so ist doch gemelte Prophecey nit Husßens, sondern allein die letzte, so sie sein anders ist, und von ihm also geredet, dawieder ich nicht streite.*

§. 7. *Dn. Bertramus P. Giffornensis* in *Epistola*, superius laudata, suspicatur, ab utroque, diverso tempore, haec verba pronunciata fuisset. Cui sententiae non repugnabo morose. Id unum addo, magnam esse *Theobaldi* in his talibus auctoritatem, ideo, quod in praefatione historiae suae testatur, se acta *Husfi* ex *Relatione M. Petri de Mladonoviz*, qui tum praefens Constantiae suis ipsius oculis omnia, perinde ut *Poggius* inspectarit, cuiusque narratio per duo secula summae auctoritatis

ritatis ac fidei apud Boemos existimata fuerit, deprompsisse. Cumque univēsa Bohemorum gens per duo prope secula eam narrationem ratam habuerit, causam non video, cur non in eadem lubens acquiescere debeat.

§. 8. *Io. VVesselus*, vel, ut alii nominant, *Basilus*, patria *Gansfortius*, in Provincia Gröningensi, unde et *Groeningensis* nonnunquam dicitur, natus est Ao. 1429. Decessit Ao. 1487. Trium linguarum, Latinae, Graecae, et Ebraicae, pro captu temporum illorum, peritus fuisse dicitur. Ingenio doctrinaeque sic excelluit, ut *lux mundi*, et *Magister contradictionum* vulgo diceretur. A Sixto IV. P. R. aliquando beneficium petere iussus, Graeca, et Ebraica Biblia sibi e Bibliotheca Vaticana dari petiit. Mirante id Pontifice, et dicente: *Stulte, cur non petis Episcopatum, aut simile quidpiam?* respondit, *quia iis non indigeo*. Multa de scriptis eius a Monachis sunt exusta. Nonnulla tamen ignem evaserunt, utpote *L. de Oratione: de sacra Eucharistia: de Purgatorio: de indulgentiis etc.* quae Lipsiae, *Basilae*, *Antverpiae*, ac demum *Gröningae* Ao. 1614 coniunctim sunt edita. Hic aliquando ad *Joannem Ostendorpium*, Ecclesiae Daventriensis Canonicum, qui ad eum reviferat, conversus dixit: *Studiose adolescens, ad illum vives diem, quo doctrina recentiorum, et contentiosorum Theologorum, Thomae et Bonaventurae, et aliorum eiusdem farinae, ab omnibus fere Christianis hominibus explodeatur, ut ex Gerhardi Geldenbaurii, vel Noviomagi, (qui Ostendorpium ipsum, iam senem, hoc sibi Daventriae retulisse scribit,) Historia Batav. referunt Dresserus in Millen. VI. P. I. p. 37. Adams in vita Geldenbaurii, Phil. Mornaeus in Hist. Papatus p. 555. aliique. Conferatur de hoc Vesselo Gröningensi Lutherus T. II. Epist. Lat. p. 90. et P. Berrius de Urb. Germ. p. 137. Quenstadius de patriis VV. illustr. et alii plures, male illum confundunt cum Joanne de Vesalia, Ecclesiae Vormatiensi, qui ob taxatos Ecclesiae Rom. abusos, anno 1479. Moguntiae est combustus. Hic enim maior natu fuit, quam Vesselus Groningensis, qui prope tempora seculi XVI. attigit, et naturae debitum reddidit, quum Io. de Vesalia violenta morte sub-*

lacus

latus fuerit. Consentiant nobiscum *Mornaes Regenwolfscius*, alii.

§. 9. *Io. Geilerus*, natus *Schaafhusii* A. 1446. ab oppido, in quo educatus fuit, *Keisersbergius* est appellatus. Scripsit multa, quorum indicem exhibet *Adami in Vita eius*. Iis in scriptis corruptos seculi, ac monachorum mores acriter reprehendit. Monachos nigros solitus est appellare *Diabolo*: Albos, *matrem eius*: Mixti coloris, *pullos eius*. Cum *Guil. Comes ab Honstein* Episcopus renunciaretur *Argentorati*, pro concione monuit: *Episcopum debere esse pium, et suum ipsius munus exequi: templum frequentare, non politica tractare, utriusque testamenti libros intelligere etc.* Neque v. solum questus est vehementer de corruptelis doctrinae, sed emendationem etiam praedixit: *venturum*, inquit, *quendam divinitus excitatum, qui religionem instauret. Quin diem etiam ipsum videre gestit, quo emendationis initium fieret.* Quod quidem ei votum commune fuit cum aliis. Vid. post *Adamum*, *Dresserus in Millemar. VI. P. 1. p. 39, et 176.*

§. 10. *Sebastianus Brandius* fuit Theologiae Doctor, Canonicus, et Concionator ad aedem D. Virginis, in Vrbe et Academia Erphordensi. Praeter alia hoc etiam praedixit: *affore tempus, quo Evangelium ex libris recitaretur.* Addidit: *Me mortuo quidam vestrum aetate ad tempus illud procedent, apud Dresserum. l. c.*

§. 11. *Ioannes* autem *Hiltelus*, monachus ad regulam *Francisci*, qui vixit *Henaci* in *Thuringia* circa annum 1483, non modo emendationem ipsam, sed annum etiam praedixit. Coniectus enim a sodalibus in carcerem, ob improbatas superstitiones, et corruptelas morum, quum ea se liberari molestia frustra orasset, tandem ad Monachorum praefectum conversus: *Nihil, inquit, egi poena dignum. At anno post. C. N. 1516. alius veniet monachus, qui vos acriter emendabit, et regnum Pontificium oppugnabit. Hunc nec carcere, nec vinculis coercere poteritis.* Et hanc ipsam sententiam de inclinatione regni *Papistici*, et hunc annorum numerum, postea reppererunt amici

amici eius perscriptum ab ipso in *Commentariis* inter annotationes, quas reliquit in certos locos *Danielis*, quasque *MSC.* sua in Bibliotheca habuisse *Abr. Scultetum*, *M. Adami* in *Vita eius* commemorat. Quin et *Melambon* refert, se vidisse hoc ipsius *Hiltreni* manu scriptum, *L. II. Epist. p. 8.* Unde et hoc vaticinium allegat in *Apol. cap. de votis monast.* tanquam certum et explorato verum, nec a quoquam temere in dubium vocandum.

§. 12. *Andreas Proles*, genere *Lipfensis*, *Theol. Doctor*, et *Augustinianorum Provincialis* fuit. Hunc *Lutherus* admodum iuvenis *Magdeburgi* vidit, et audivit. In docendo sapius usurpavit has voces: *o fratres! Res Christiana opus habet fortis, et magna emendatione, quam quidem iam prope instare video.* Cumque admoneretur, ut ipse curam emendandi *Ecclesiam* susciperet, respondit, *ego iam aetate affecta sum, nec tantum habeo roboris, ac praesidii, quantum tanti momenti opus postulat. Alium vero DEVS excitabit heroem, quem ad omnia summum, et excellent ingenium ornabit. Hic emendationem aggredietur, et feliciter absolvet.* Decessit *Proles* *A. 1513.* Vid. *Dresser. l. c.* ex eoque *Ossander Cent. XVI. L. I. c. 8. p. 14.* Add. *Seckendorffius Hist. Lutheran. L. I. §. LXXIII. f. 13.*

§. 13. Nonnulli huc referunt *Hier. Savanorolam*, *Ferrariensem*, quem, *Florentiae* comburendum, repurgationem sacrorum praedixisse cum alii *Nostratium*, tum *Beckius* in *Lutheribum* vor *Luthern* p. 152. *Nuber.* in *Conc. de re Lutheri* p. 71. scribunt. Sed, si res accurate investigetur, *Italiam* quidem ab extero Rege invadendam, et magnam partem subigendam esse, praedixit: at vero imminere repurgationem quandam sacrorum, aut everfionem regni *Papistici*, non memini docuisse *Ferrariensem*. Nec huiusmodi quid de eodem vel *Guicciardinus*, vel *Comineus* narrant, quanquam alioqui de illius vaticiniis sat multa tradiderint. Itaque nec *Beckius* nec *Nuberus* idoneum pro se allegare scriptorem possunt. Sed nec *Lutherus* tale quid ei tribuit, cum alioqui enarrationem

C

eius

eius in Psalmos, et pro asserenda veritate studium, maximo-
pere commendavit.

III. Sive autem casu quodam, seu iudicio,
seu denique Numinis afflatu, ista praedixe-
rint, certum est, praedictionibus illis respon-
diffe eventum.

§. 1. Vtut male curiosa quorundam ingenia numero
plurima invenerint media praedicendi futura, utpote *auguria*,
extispicia, *barussicinam*, *sortilegia onirocritica*, *astrologiam*, *εργα-
σμοθεϊαν*, *ἀλεκτρομαντείαν*, *chiromantiam*, *Geomantiam*, et alia,
de quibus consuli merentur *Peucerus de divinationibus*, *Dann-
bauerus in Deuteron. p. 276. seq.* *Nibusus in satidicis*, *Del-Rio in
disquis. Mag.* et *Petri Molinaei Vates*; habito tamen ad praesens
argumentum respectu, non nisi tres illi, quos atulimus, ni-
mirum *casus*, *iudicium*, ac *Numen* denique ipsum, habere locum
posse videntur.

§. 2. Evenit enim interdum, ut hoc illudve praedica-
tur, praedictioni quoque respondeat eventus, sed *casu*, et ita,
ut vix idonea ratio praedictionis dari possit, v. g. *Io. Iessenius*,
genere Bohemus, e carcere, in quem, ex Vngaria redux,
Vindobonae coniectus fuerat, proditurus, parieti inscripsit
literae I. M. M. M. M. Quas cum interpretari multi frustra la-
borassent, unus *Ferdinandus* Austrius, postea Imperator, rem
acu tetigit, ita explicans: *Imperator Matthias Mense Martio Morietur*,
statimque accepta creta subiecit: *Iesseni Mentiris, Mala Mor-
te Morieris*. Quod quum Iessenio relatum fuisset, respondit:
*Vt ego mentitus non sum; ita Ferdinandus operam dabit, ne vanus
audiat vates*. Evenit utrumque. Nam et *Matthias* Imp. men-
se Martio decessit, et *Iessenius*, post insignem rerum in Bo-
hemia conversionem, ultimo supplicio est affectus, Vid. *Ca-
roli in Memorab. Sec. XVII. L. III. c. 10. p. 537*. Sic igitur uter-
que aliquid praedixit, quod omnino etiam evenit, sed *casu*.

§. 3.

§. 3. Nonnunquam aliquid praedicitur beneficio Iudicii, et prudentiae, eiusdemque vel *naturali quadam sagacitate*, vel *usu, experientiaque*, vel denique *accurata* singularum circumstantiarum *consideratione* suffultae. Sic in *Themistocle* laudat Cornelius, quod et de praesentibus verissime iudicavit, et de futuris callidissime coniecerit. Quod naturali sagacitati tribuendum erat. De *M. Cicerone* autem idem in *vita Pompeii* refert, eundem futura cecinisse, ut vatem. Id quod, praeter sagacitatem, prudentiae longo rerum usu collectae debebatur.

§. 4. Denique praedici quid potest Numinis ipsius afflatu, eodemque nunc *immediato*, quemadmodum Prophetae et Apostoli sub utroque foedere futura sic praedixerunt, ut aliquando non tam futura dixisse, quam praeterita narrasse, incredulis hominibus sint visi; nunc *mediato*, et interveniente Scriptura, quando quis per assiduam et diligentem S. litterarum meditationem ita illuminatus fuit, ut ea, quae subobscurae tradita sunt et revelata in iis, multo luculentius edisserere queat.

§. 5. Iam, quod ad supra laudata vaticinia, de futura per Lutherum emendatione sacrorum, attinet, etsi difficile est de iis iudicare, videtur tamen aliud ex alia causa natum esse. Casu quidem hic quempiam aliquid praedixisse vix dixerim. Nec temere suppetet exemplum. Iudicio autem, et prudentia, unum et item alterum, prospexisse statum Ecclesiae in melius mutandum, vel ea de causa negare omnino nolum, quia monumenta historica omnium temporum ostendunt, perpetuam esse vicissitudinem bonorum, et malorum, et quod tum proxime immineat emendatio, quando corruptelae eo usque excreverunt, ut altius excrecere non possint. *Fatale est*, Dresserus inquit Millen. VI. P. I. p. 46. *ut, cum ad summum gradum iniquitas, et tyrannis pervenerit, rumpatur, et quo ascendit amplius, eo corruat foedius. Quamobrem etiam Pontificis regnum, vim, atque robur labefactari, et ex fastigio summo deturbari iusto DEL iudicio necesse fuit.* Quum enim

duplicantur lateres, iuxta tritum illud, venit Moses. *Proles* certe, quem superius laudabamus, hanc allegabat suae vel praedictionis, vel suspicionis causam, cum diceret: *Papae regnum iam ruinam magnam minatur: quia nimis alte, et nimis cito crevit. l. c. p. 48.* Cogitantes igitur nonnulli, quod cito nata cito pereant, quod rerum omnium vicissitudo sit, et malis meliora succedant, quod imperiorum omnium fatales dentur periodi, quod, ubi tyrannis ad fastigium pervenit, prolapsoni vicina sit, quod culpam poena premat comes, quod iustus sit Dominus in omnibus viis suis, quod Ecclesiam omnino destituere, salvo promissionibus, non possit, quodque fieri nequeat, quin aliquando misereatur tot hominum Pa-pifico sub iugo gementium, et liberationem a servitute anhelantium, quod mensura peccatorum a Pontificibus videatur esse impleta, quod renatis literis cum barbarie, rerum quoque divinarum exuenda sit ignoratio, haec, inquam, cogitantes, facile colligere, certo, sanoque iudicio, potuerunt, imminere casum Romanae Babylonis, iamque proxime ab ruina abesse, postquam in tantam ascenderit altitudinem, ut excrescere in maiorem non possit.

§. 6. Interim nec omnem Numinis afflatum exclusivim, saltem *mediatum*, et e Scriptura ipsa perceptum. Quod enim *Hiltenus*, ut supra retulimus, non modo ipsam sacrorum emendationem, sed *annum* quoque, procul errore, praedixit, id diligenti Scripturae meditationi, ac imprimis *Danielis* cum *Apocalypsi* collationi, cui eum incubuisse *M. Adami*, aliique scribunt, tribuerim. Ceteris enim illius vaticiniis non perinde, ut isti, de instauratione religionis, constitit eventus. De quibus *Melanchubon ad Vir. Mordeisen* scribit: *Saepe cogito de Hiltenui vaticinio: Turcas in Italia et Germania regnatos esse anno c1o 13c. Sed ipsorum Turcarum vaticinia dicunt, futurum, ut pellantur ex Germania, et tunc inclinationem fore regni Turcici. Vid. T. V. Epist. Phil. ed. Saub. p. 191.* Imo nec magnopere repugnaverim, si quosdam *immediate* quoque a Numine aflatos ista praedixisse statuerint. Ut enim e-
rudi-

ruditissimo *Mornæo* adstipulari nolim, qui tam clare perosque praedixisse sacrorum emendationem scribit, *ut ab afflatu divino id esse, nemo non videat, in Hist. Pap. p. m. 555. vix tamen crediderim, negari posse, in luculentis illis Husfi, Hieronymi Pragensis, Wesselti Gröningensis, aliorumque, de instauratione doctrinae, vaticiniis, perinde ut in restauratione ipsa, aliquid divini, et extraordinarii intervenisse.*

IV. Nec defuerunt praesagia, omina, constantes, et inveteratae opiniones, somnia denique singularia, aliaque id genus, quibus illa tot votis expetita sacrorum repurgatio, anxie expectantibus, velut eminus est ostensa.

§. 1. Praesagium a sagiendo dicitur. Est autem *sagire*, Festo interprete, idem quod *acute sentire*. Unde *sagae* dictae anus, quia, ut ait *Cicero* L. I. de nat. Deorum, *multa scire volunt*. Is igitur, qui *ante sagit*, quam oblata res est, dicitur *praesagire*, i. e. futura ante sentire, et praesagium nihil est aliud, quam praesensio, quam quis hoc illudve ante sentit, quasi que subodoratur, quam re ipsa eveniat.

§. 2. Huiusmodi PRAESAGIA etiam emendationem religionis antecefferunt. Quum enim *Mart. Mellerstadius*, primus huius Academiae Rector, Lutherum femel iterumque disputantem audisset, referente *Melantbone* T. IV. Orat. p. 505. et *I. Iona* in Conc. fun. T. VIII. Altenb. f. 884. saepius dixit: *totam vim ingenii esse in eo, ut plane praesagiret, mutaturum eum esse vulgare doctrinae genus, quod tunc in Scholis unicum tradebatur, quod idem e Fratris, Valentini Polichii, ore Matthaeus refert* Conc. 1. p. m. 6. Sic eidem *Luthero* defugienti, et recusanti ultimos in Theologia honores, mandatum est a *Straupitio*, ut hoc gradu, sumptibus Principis, ornari se fineret, addita causa, *multum negotiorum DEO iam in Ecclesia*

fore, ad quae ipsius usurus esset opera. Quod etsi ioco t. t. dixit Staupitius, ei tamen deinceps eventus respondit, ut multa praecedunt mutationes praefagia, iudicio *Philippi* l. c. Conf. *Matthef. l. c.* Huc spectat, quod *Jo. Saalbusius*, e primaria nobilitate Mitnica, Episcopus Misnensis, cognitis Tezelii artibus, quibus utebatur in hominibus argento emungendis, eundem ultimum fore institorem indulgentiarum putavit, quod nimia esset illius, et intolerabilis impudentia, apud *Chytraeum in Chron. Sax. L. II. f. 50.* et *Sculter. Annal. l. p. 16.*

§. 3. OMEN, finiente *Dannbauero in Deuteron. p. 298.* est signum insolentius rei consequentis, analogum casu, pridem indeprebensum, post demum agnitum. Huiusmodi repurgationi quoque sacrorum, DEO volente, praemissa sunt. Etenim anno 1483. in vespera S. Martini, quo tempore natus fuit *Islebi* Lutherus, luciferum, quem *Φωσφορον* Graeci nominant, multo augustiorem, et lucidiorem apparuisse, quam ullo vel ante, vel post, tempore, Astronomi observarunt, teste *Hier. Wolfio Cent. XV. f. 902.* Quod omnino ominis loco fuit, Lutherum protracturum esse in lucem sermonem propheticum, tanquam lucernam, dispulsuram caliginem Papatus, donec phosphorus fidei in hominum cordibus oriretur. Inter omnia quoque illud retulerim, quod in laudatione funebri *Ioannis Sax. Confessoris T. III. Declamat. commemorat Philippus.* Fridericus nempe Sapiens cum fratre Joanne, huiusque filio, *Jo. Friderico*, *Vinariae*, in pervigilio natalis Christi, ad sacra, frequenti comitatu iturus, vidit supra arcem, coelo sereno, frequentem crucem purpuream satis magnam, et perspicue expressa figura. Steterunt aliquandiu attoniti spectatores: at *Fridericus* cum fratre de religione colloquens eo signo futura certamina de doctrina, et domus Saxonicae pericula portendi existimavit. Quod etiam evenit.

§. 4. A praefigiis proxime absunt constantes, et INVETERATAE OPINIONES, quarum quum auctor et origo nominari, et allegari non possit, divinitus immittae hominum mentibus creduntur. Sic increbuerat Oriente toto *vetus et constans opinio: esse in fatis, ut eo tempore Indaea profecti rerum potirentur.* Quod de Vespasiani imperio praedictum fuisse, eventu patuit, apud *Sveton. in Vespas. c. IV.* Tales etiam t. t. de imminente emendatione animis hominum infederunt. *Matthaeus Conc. XV. p. 190.* scribit: *Es ist in der Romanischen Hofe, (inde ab anno 1510. vel 1512, varicinante quodam Francisco Minorita, ut Staupitius Luthero retulit, Vid. Seckendorf. L. 1. §. VIII. f. 19. a.) eine starcke Rede gangen: Ein Eremit werde die dreyfache Krohne angreifen.* *Drumb D. Staupitz zum Luther saget: Ich habe gedacht, es würde es ein Claussier oder Einsiedler thun, so mercke ich, es soll ein Augustiner Mönch seyn.* Et Lutherus ad Augustinianos in *L. vom Mißbrauch der Messe Ao. 1522.* docet: *Er habe off, als er noch ein Kind gewesen, ein Prophecy gehöret: Kayser Fridrich würde das Heil. Grab erlösen.* Ipse vero Lutherus inveteratam illam persuasionem accommodavit ad Fridericum III. Sax. omnium Principum, qui ius creandi Imperatoris habent, suffragiis Imperio destinatum, ac tantum non toto triduo Imperatorem, qui fovendo, ac sustentando sese, Scripturam S. veluti loculum ac sepulcrum, in quo Christus cum suis meritis conditus quasi iacet, adversariorum manibus eripuerit. *Vid. T II. Ien. Germ. f. 49.*

§. 5. Denique nec SOMNIA nobis praetereunda sunt. Etsi enim, clauso nunc Canone, somnia, quibus de dogmatibus, capitibusque salutaris doctrinae edoceamur, expectari non debent, ac ne illa quidem, quibus status Ecclesiae, aut familiae futurus, vel alia quaedam, nobis significantur, sint temere, ac sine probatione praevia, pro divinitus immittis habenda, promiscue tamen rejici, aut improbari non possunt. Hinc *Joannes Bugenhagenius in enarrat. Cap. I. Matth.* scribit: *Fit quandoque, ut alius per visionem, per somni-*

somnium altis, intelligentiam revelet, quemadmodum legis de somnio Nabuchodonosor, et Pharaonis. Nec dubium, quin et adhuc quandoque DEVS quibusdam revelet mysteria, quemadmodum et Prudencius in hymno ante somnum canit his verbis: O quam profunda iustis Arcana per soporem aperit tuenda Christus! Quam clara! quam tacenda! Quem vana culpa morum, non polluit frequenter, hunc lux serena vibrans res edocet latentes.

§. 6. Quapropter et in somniis quosdam de futura sacrorum emendatione monitos esse legimus. Celebre est illud Joannis Hussi insomnium, quod ut alias, sic in *Martyrologio Anglicano* legitur, ex quo decerptum Orationi de Zelo et praxi Apollinis inferuit Prideauxius OO. p. 478. Visus nimirum sibi fuerat Joannes imagines nonnullas in Ecclesiae suae fenestris, pro more temporum illorum, aut parietibus depingere, quas statim obliterabant sacrificuli ac monachi, ita, ut non amplius apparerent. Sed accedebat alius, (quem Lutherum fuisse, Reformatos agnoscere Prideauxius fatetur) qui tam affabre renovabat imagines, ut omnes oleum, ac operam perderent, eas qui conarentur inducere, ac delere.

§. 7. Merito suo huc refero *FridERICI Myconii*, sanctissimi Viri, somnium, quo et miserimus Ecclesiae status ante restorationem sacrorum, et felicissimus post eandem eidem ob oculos ponebatur. Prolixiuscula est illius recensio; nolim igitur totam adscribere: suffecerit ea dedisse, quae proxime ad institutum factura sunt. Prima scilicet nocte, ab ingressu in monasterium Annaebergense, somniavit, errare sese per horribilem, vastissimamque eremum, nulla spe redeundi in viam. Praeter expectationem vero ad defectionem usque virium fatigato occurrere Virum, Pauli Apostoli habitu, eundemque ostendere commodiorem viam, et fontem, cuius limpidissimis aquis recreare se possit. Refectum aliquo usque cum eodem procedere, post horulae spatium, in campum latissimum, amplissimumque plenum frugum tritici, ac siliginis, deduci sibi videbatur.

Hic,

Hic, inquietabat dux ille, verba Myconii sunt, tibi nunc laborandum est ac metendum. Ego vero respondi, me quidem nihil abhorre-
re ab ullo labore, --- Sed nullam unquam falcem tractasse. Res-
pondit ille: doceberis, quod nescis, disces. Dumque ad initium
agrorum pervenimus, stabat quidam messor, instructus falce, et con-
fortatis brachiis, qui ita instabat tanta instantia, quasi solus vellet
hunc infinitum campum demetere. --- Huic, inquit ductor, adiu-
ge te, ab illo disces, et adiuveris. Et, dum illum video virum gra-
vem, iusta etate erat, Ductori meo similis, ita, ut dubitarem, an
idem esset, an duo. Quid multa? accipit falcem, et duos, aut
tres manipulos metit, simul ostendens, sic mihi esse faciendum. Acce-
dit etiam is, qui metebat, et me sibi socium obtigisse gaudebat. ---
Accipio falcem in nomine Domini: lente opus primo procedebat, sed
paulatim ex usu disco artem --- Sollicitus, quantum temporis re-
quiratur ad demetendum infinitum campum, video venientes a lon-
ge, nunc unum, nunc duos, qui et ipsi in aliis campi partibus me-
tere incipiebant etc. Haec Frid. Myconius non modo saepius
Luthero, et Melanchthoni, narravit, sed et ad P. Eberum
peculiari epistola perscripsit, quam repetit Ienensis in *Annal.*
Annaeberg. p. 8. --- 14.

S. 8. Minime omnium vero nobis omittendum est
somnia Friderici III. Sax. quod Sveidnitii habuit, pridie il-
lius diei, quo Lutherustheses XCV. Tezelio oppositas, val-
vis templi OO. SS. hac in urbe affixit. Solent illud non-
nulli paulo prolixius narrare, utpote Beckius, in *Lutherhumb-*
vor Luthern p. 151. et D. Io. Olearius in *der Wunderl. Güte Got-*
tes c. VI. p. 173. malo autem hoc loco in compendium mit-
tere. Fridericus nimirum, in Vigiliis OO. SS., ter succes-
sive somniavit, monachum comitatum sanctis ad se venisse de coelo,
et ut quaedam ostio Academico inscribere liceret, petuisse: scripsisse
autem literis tam insignibus, ut scriptura etiam Schwidnitiae legi
posset: finem calami Romam se extendisse, utramque aurem Leonis
X. ibidem iacentis penetrasse, inde ad coronam eripitum Pontificis
se exporrexisset, eamque adeo commovisse, ut casura esset. Ad haec
audivisse, monachum pennam istam accepisse ex ala anseris Bohe-

D

mici.

mici. Haec *Anton. Musa*, Pastor Ecclesiae Rochlizenfis, ex relatione *G. Spalatini*, qui Saxoni a Confessionibus fuit, verba descripsit *Woodroffius*, et *examine examinis Orrokofci*, seu *defensionis Reformationis* antea laudatae praemissit.

§. 9. Fallor? an inter omina et praeludia emendandae religionis referri debet Musicae cultor, atque elegantior usus t. t. in Germaniam inductus? Nullus enim, vel rarus, ante seculum XVI. *figuralis*, quam vocant, Musicae usus his in regionibus fuit, sed tantum *Choralis* sive *Gregoriani Cantus*, tametsi in aulis Regum, et Principum aliquanto ante usurpari coepit, ex Italia primum, vel ex Anglia, ut quidam arbitrantur, et inde in Belgium allatus. Nam Maximilianus I. Imp. praeflantissimum, et celeberrimum sui temporis Musicum *Josquinum de Pres*; cuius variae cantiones, sacrae imprimis, exquisita arte, et vetusta gravitate compositae extant, in aula sua fovit, gratiaque sua complexus fuit. Cuius discipuli *Isaac*, *Adrianus*, *Willard*, *Verdelock*, *Lud. Sensius*, *Nic. Gombertus*, aliique, artem magis et magis perpoliverunt. Ita paulatim eadem canendi ratio in urbes maiores et templa invecata est, sigillatimque Luneburgi Musicam *figuralem* primum et docuit, et in templum D. Ioannis A. 1516. adeoque unico, ante repurgationem fabricarum, anno, introduxit *Ioannes Heine*, avunculus *L. Lossii*, quo de *vide L. Racmeisleri laudatio funebris L. Lossii*.

V. Ingens vero ad repurgandam religionem adiumentum fuit, instauratio literarum, quae orituram lucem Evangelicam, ut aurora clarum solem, praecessit, per typographiam vero, exilium Graecorum, et constitutionem novarum in Germania Academiarum, non parum provecta fuit.

§. 1. Magnum, fateor, divinae, humanaeque sapientiae discrimen est, arte tamen coniunctae, et quodam velut necessitudinis vinculo copulae sunt. Eundem certe apud omnes habent, Deum, Patrem Luminum, cuius etiam gloriam utraeque, gradu tamen inaequali, amplificant. Hinc pridem observatum est eruditis, aut nunquam, aut certe raro, unam sine altera floruisse, sed subinde alteram alterius nunc incrementum, et florem, nunc detrimentum, et interitum attulisse. Deuterium Ecclesiam suam, non sine ornamentis negotiam externis, relinquit. Itaque, iuxta religionem puram, subinde bonas literas floruisse, cum his autem ipsam aliquando doctrinam salutarem in exilium pulsam fuisse, legimus. Saeculis V. et VI. cum barbarie varii quoque generis haereses invecdae renatis autem saeculo XV. literis, ipsa quoque religio florem et dignitatem suam recuperavit.

§. 2. Huc autem plurimum contulit primo *typographia*, seu ars imprimendi libros, quam cum omnibus veterum inventis de principatu posse contendere *Io. Bodinus in Meth. Hist. c. 7.* recte, vereque statuit. Itaque ob industriam, artisque hujus culturam, et elegantiam *Rob. Stephano, non modo Galliam, sed et universum Christianum orbem, plus debere, quam cuiquam farissimorum belli ducum, ob propagatos fines patriae,* censet *Iac. Aug. Thuanus, Hist. L. XVI. p. 761. Ed. Paris.*

§. 3. Ac huius quidem artis inventio Germanis debetur. Etsi enim supra laudatus *Masseus* aenea tormenta conflare, literas, imaginesque, subjectis prelo typis, excudere vetustissimo in usu apud Sinas esse doceat *Hist. Ind. f. 12.* istud tamen de quodam artis nobilissimae simulacro potius, quam arte ipsa, intelligi oportere, *Erasmus Francisci in Teatro,* et alias, pridem ostendit. Nonnulli, cum *Campano, Gallis* eandem tribuunt, haud dubie, quod inter primos inventores Gallum quendam fuisse perhibent, quod tamen non nationis, sed familiae, nomen fuit.

§. 4. Nec tamen, cui sigillatim provinciae, aut urbi in Germania laus inventae artis debeatur, constat. *Harlemi,*
D 2 apud

apud Batavos Septentrionales, inventam fuisse *Andr. Roo* in *theatro urbium*, ex eoque *Hübnerus* in *quaest. Geogr. p. 233.* scribunt, quam recte, ipsi viderint. *Argentorato* hanc laudem vindicant *Jac. Meivrus*, *L. XVI. Annal. Flandr. lo. Henr. Hottinger.* in *Hist. Sec. XV. p. 44. sq.* Saltem ibi memoria secularis hoc nomine celebrata fuit anno 1640. et *Io. Schmidii* quoque sermonibus illustrata. *Moguntiae* vero hanc laudem esse propriam *Genebrardus* docet in *Hist. p. 720.* Nonnulli conciliare pugnantes sententias student, dicendo: *Harlemi* inventam, *Moguntiae* excultam fuisse. Optimum iudicio nostro fuerit, statuere, *Io. Guttenbergium*, *Faufti* focerum, primum invenisse *Argentorati*, sed incomplete, ut *Jac. Wimpelingus* in *Catal. Episcop. Argent.* loquitur, excoluisse vero deinceps, ac perfecisse *Moguntiae*, quo se contulerat, opera *Günseleischi* cuiusdam, et *Io. Fustii*, generi sui, et *Vlr. Galli*, de quo supra. Ei rei indicio esse possunt vetustissimi libri, qui adhuc extant, in *Bibl. Freybergensi*, alter *Psalmorum*, alter *Decretalium*. Posteriori haec memoratu digna adiecta sunt: *Praefens* huius sexti decretalium praeclarum opus *Alma* in *Urbe Moguntia*, inclitae nationis *Germanicae*, quam *Dei clementia* tam alti ingenii lumine, donoque gratuito *NB.* ceteris terrarum nationibus praefere, illustrareque dignatus est, non atramento, plumali crena, neque aerea, sed artificiosa quadam adinventione imprimendi, seu characterisandi sic effigiatam, et ad *Eusebiam* *Dei* industrie est consummatum, per *Io. Fust*, civem, & *Petrum Schoiffer* de *Gernsheim* *Mo. 1465. d. 17. Dec.* Vid. *Moller* *Chron. Freyberg. Sect. 1. c. 14. p. 130.* & *Pancirolus* de novis repertis *L. II. tit. 12.*

§. 5. Huius igitur divinae artis beneficio primum *Erasmi Roterodami*, quem ad instauracionem religionis, ac literarum plurimum contulisse constat, deinde *Lutheri* libri variis locis impressi, et per universam Europam disseminati, eoque ipso plurimorum animi ad puriora sacra sequenda vel praeparati, vel etiam inducti fuerunt. Utriusque testis est *Vir*, olim inter typographos clarissimus, *Ioannes Frobenius* in suis ad *Lutherum* literis *Basil. d. 14. Febr. Mo. 1519.* datis, quibus significat, sese

sefe varios Lutheri libros excudisse, sexcentos in Galliam et in Hispaniam misisse: Vendi eos Parisiis, legi etiam a Sorbonicis, et probari. Cabrum quendam, Bibliopolam Papiensem, bonam libellorum partem in Italiam deportasse, per omnes civitates sparsurum. Seipsum Lutheri libellos in Brabantiam et Angliam misisse. Denique sibi ipsi gratulatus addit: Exemplaria nostra nos usque ad decem vendidimus omnia: haud feliciorum venditionem in aliquo libro NB. sumus unquam experti. Novum instrumentum ab Erasmo diligentissime recognitum, et insigni accessione locupletatum, intra dies X. faventibus superis, absolvemus. Vid. T. I. Ien. Lat. OO. Luther. f. 367. b.

§. 6. Porro Graeci post expugnatam a Turcis Ao. 1453. C. Polin e patria profugi, bonas secum literas in Italiam attulerunt, utpote Theodorus Gaza, Georgius Trapezuntius, Chalcondyles, Argyropylus Byzantinus, Georgius Tifernas, Hieronymus Spartiata, et alii, qui a Nicolao V. P. R. Hercule Duce Ferrarisiensi, Cosimo, et Laurentio Mediceis, Republ. Venetorum, et Cardinale Bessarione humanissime excepti, et liberaliter habiti Graecas literas, post longum velut exilium, in Italiam reduxerunt. Has enim, iuxta Philosophiam, primus Romae, sumptibus publicis, Ioannes Argyropylus: has primus, accepto, quod petierat, stipendio, Georgius Tifernas in urbe Parisiorum docuit: has denique Marcus Masurus in Venetias intulit. Vid. Angelus Politianus T. I. Miscell. et Iovius in elogiis Vir. illustr.

§. 7. Ab Italis acceperunt Germani. Rudolphus enim Agricola, Parisios, Ferrariamque profectus tantos subito fecit in Graeca literatura progressus, ut cum Guarino soluta oratione, cum Strozziis, carmine, cum Gaza in Philosophia conrenderet, et, quod Germanis semper difficillimum fuit, Italis in Graecorum, et Latinorum auctorum enarratione, admirationem moveret, ac vel solus, Petri Montani iudicio, insolenti Graeciae, aut proci Italiae obitici posset. Ioannes autem Reuchlinus, vel Capnio, Lutetiae primum Hier. Spartiatam, qui Tiphernati successerat, audivit. Hinc Romam a Philippo Palatino missus, quem propositam Thucydidis partem Latino sermone perspicue, promptequae reddidisset, ipsi Argyropylo ge-

mitus expressit, non sine admiratione dicenti: *Graeciam exilio doctorum alpes transvolasse*. Ab hoc, Avunculo suo, *Melanchthon* accepit, qui e *Tubingensi Academia* in *Vittembergensem* evocatus, vel ipsa inaugurali Oratione, omnes, qui auscultarant, Graeci sermonis avidissimos ac studiosissimos fecerat, ut *Lutherus* refert in *Epist. ad Spalat. T. I. n. 59.* Quod ipsum non modo incrementa, et frequentiam Academiae adiuvit, sed et ad ipsam purioris doctrinae propagationem, ac defensionem plurimum contulit.

§. 8. Quin et sanctioris literaturae inaugurationem adiecit Dominus, ne quod puriori doctrinae ex ipsis fontibus derivandae subsidium deesset. Huius elementa quaedam *Rud. Agricola*, pleniorē vero cognitionem *Io. Capnio*, quum Romae esset, a Iudaeis, incredibili studio, nec minoribus sumptibus, didicit, et secum in Germaniam retulit; primusque omnium Grammaticam Ebraeam Latino sermone, et magna perspicuitate confecit, cuius exemplo *Pellicanus*, *Oecolampadius*, *Munsterus*, alii, excitati in eadem iuvanda et ornanda certatim elaborarunt.

§. 9. Iam porro in Comitibus Vormationibus A. 1495. quae prima *Maximilianus I.* celebravit, omnium suffragiis decretum fuerat, ut Septem viri, in sua quisque ditione, scholis publicis sedem assignarent. Post *Moguntinam* igitur, *Coloniensem*, *Pragensem*, et *Heidelbergensem*, pridem constitutas, *FRIDERICVS III.* Saxo, cui prudentissimae gubernationis fama cognomen Sapientis peperit, A. 1502. hac in Urbe; *Ioachimus* vero primus *Brandenburgicus*, *Francofurti* ad *Viadrum* A. 1506. Academias condidere. Vid. *Chytr. in Saxon. L. V. f. 146. et VI. f. 170.* *Svevus* in *Vittemberga* *lit. E. Becmanni Memoranda Francofurtensis*, imprimisque *Publii Vigilantii*, *Bacollarii*, *Axungiae*, *Poetae*, et *Oratoris descriptio* introducti. *Gymnasii Francof. A. 1507. in 4.*

§. 10. Et, quod mireris, uno, eodemque tempore, in diversis orbis regionibus, inter mortua pridem studia in vitam revocabant in *Italia*, *Leo X. P. R.* in *Hispania*, *Cardinalis Ximinius*,

nus, in *Gallia*, Franciscus I.; in *Belgio*, Carolus, postea Imperator, in *Anglia*, Henricus VIII. In humaniore vero, quam vocant, literatura celebrabantur apud Germanos quidem, *Desiderius Erasmus*: apud Gallos, *Guil. Buddens*: apud Britannos, *Thomas Linacer*: apud Hispanos denique, *Antonius Nebriffensis*.

§. II. Sic igitur artes, ac *literae* instaurari, cum iisque totus prope terrarum orbis, ipsaque adeo religio reviviscere coeperunt: *Biblia* enim *Ebraica*, quae vulgo *Complutensis* dicuntur, cum translationibus, *Chaldaica*, *Graeca*, et *Latina*, supra laudati *Ximentii*, Archi-Episcopi Tolerani, cura, et sumptibus *Mo. 1515*. typis impressa, et anno sequenti, *Novi foederis* codex, ab *Erasmo* latinitate donatus, et permisso Pontificis, ex fontibus correctus, non sine praesentissimo Ecclesiae commodo, sunt publicata. Vid. *Scult. in Annal. Dec. l. p. 5.*

VI. Ac repurgandae quidem religionis necessitatem multi pietate, doctrinaque gravissimi Viri agnoverunt, nonnulli etiam verbis, factisque eidem praeluserunt.

§. I. Non temere h. l. confundendae sunt quaestiones, quod memini aliquando ab imperitis fieri. Aliud enim est, necessitatem repurgandorum sacrorum agnoscere; aliud repurgationem ipsam suscipere, ac moliri; aliud iugum Pontificis impatientius ferre; aliud id ipsum excutere; aliud est emendationem in votis habere; aliud eandem aggredi, ac tentare. Distinguendum quoque est inter qualemcunque doctrinae salutaris cognitionem, Evangelique praedicationem, et inter manifestam, studioque susceptam Pontificis oppugnationem, nec non inter emendationis praeludia, et inter emendationem ipsam. Vota, conatum, praeludia, multis relinquimus: ipsam sacrorum instauracionem, negamus. Largimur tamen, ante Lutherum non defuisse, qui et regni Pontificii errores agnoscerent, et saniora quodammodo docerent.

§. 2.

§. 2. Inter primos hic nobis commemorandus est *Ioannes de Vesalia*, Doctor et Ecclesiastes Vormatiensis, qui accusatus est apud Inquisitores, quod docuisset: *Praelatos non posse novas leges condere in Ecclesia: homines spiritum Christi non assequi, nisi per spiritum Christi: Doctoribus etiam sanctissimis propter se non credendum: nibilo magis glossae: Statuta Ecclesiae non obligare ad peccatum: Electos Dei sola eius misericordia salvos fieri: Vanas indulgentias esse: Vana quoque esse Christiana, Quadragesimas, ciborum discrimen, festos dies, Confessionem auricularem, peregrinationes etc.* In tractatu de Indulgentiis scripserat: *Primatum Papae hominum inventum esse: Ecclesiam, dum in mundo peregrinatur, errare posse: omnia ad salutem necessaria S. literis comprehendi etc.* Conf. omnino post *Flacium in Catal. Mornaes in Hist. Pap. p. 551. sq.*

§. 3. De *Wesselo Gröningensi* dictum est supra, cuius scripta ostendunt, quod de gratia, de iustitia fidei, de poenitentia, de discrimine disciplinae et regenerationis, de potestate Episcoporum, de discrimine ministerii Evangelici, et politicae gubernationis, prorsus convenit eius sententia cum opinione Lutheri, unde et hunc ipsum initio multa ex illius libris petiisse *Celeberr. Auctoribus der V. N. ad A. 1706. p. 216.* nec male forsitan, persuasum est. Sigillatim in tractatu de subditis et superioribus docuit: *Papam errare posse: erranti obstitendum esse: decreta eius eatenus obligare, quatenus cum verbo Dei consentiant: Censuras eius Ecclesiasticas non adeo metuendas esse.* Alias vero ostendit: *Vnitatem Ecclesiae consistere in unitate fidei, non in Vnitate directoris, Petri, vel successoris: Veros Christianos esse, qui nesciant Romam: Fidem iustificare non ex merito credentis, sed proposito, et acceptatione Dei.* Denique doctrina eius a Confessione Waldensium parum abfuit. Vid. *OO. eius*, nec non *Adami in Vita Capnionis, et Mornaes in Myst. iniq. p. 555.*

§. 4. *Andreas Proles*, Lipsiae cum praelegeret quosdam Scripturae libros, saepius dixit. *Gratia sumus, quicquid sumus, et gratia habemus, quicquid habemus.* Cumque in Lateranensi conventu *A. seculi XVI. decimo*, de novo quodam festo, in Ecclesiam invehendo, ageretur, solus *Andreas* ille se opposuit,

fuit, caufatus: quod populus Christianus, sanguine Christi liberatus, alioqui nimium traditionibus oneratus esset. Nec ab ea sententia se passus est dimoveri, unde a Pontifice censura notatus fuit. Vid. *Dresserus in millenar.* VI. l. c.

§. 5. Ita *Conrad. Sommerhardus*, Doctor et Professor Theologus in Academia Tubingensi, consideratis Scholasticorum tricus, et inutilibus quaestionibus, saepius, audiente Staupitio, dixit: *Quis me miserum tandem liberabit, ab illa rixosa Theologia?* Vid. *Martbes. Conc. XII. de V. L. p. m. 142.* ex eoque *Adami in Vita Staupitii.* Huius ex schola prodiit *Thomas Vitteembachius, Brielenfis*, in Academia Basiliensi Theologus, qui anno 1505. in disputatione quadam publice dixit: *solum Christum mortem esse largitorem pro peccatis: Indulgentiarum negotium nihil esse, quam fucum et dolum; si Hadr. Regenvolscio credimus in Hist. Eccl. Slav. L. I. p. 42.*

§. 6. Fuit quoque inter emendandae religionis prodromos *Nicolaus Rufs*, in Academia Rostochiensi Philosophiae Magister, et Baccalaureus Theologiae. Hic in *triplici suo funiculo* i. e. expositione Symboli, decalogi, et orationis dominicae, docuit: *Indulgentias esse meram deceptionem piorum: veras autem contingere a solo Deo, gratis propter Christum, omnibus vere poenitentibus: Papam non eam potestatem habere, quam ei multi tribuant, nec audiendum, nisi recta praecipiat: sanctorum ossa non esse adoranda: nec sanctos invocandos.* Reprehendit quoque traditiones humanas, varios abusus, et superstitiones, nec non mores Sacerdotum, et monachorum corruptos. Hinc varie vexatus in Livoniam abiit, ibique decessit. *vid. Adami in vita eius.*

§. 7. Mitto *Wolffg. Fabricium, Capitonem, Ioannem Oecolampadium, Io. Creutzerum*, et alios, quos et superstitiones Papiasticas improbasse, et doctrinam Evangelii, etiam, antequam a Luthero repurgarentur sacra, paulo quam alii, purius, proposuisse legimus. Vid. *Sculterus, Regenvolscius*, aliique.

§. 8. *Erasmus* vero *Roterodamus* nobis praetereundus non est, qui in *Dialogo, quem Iulium* inscripsit, nec non in *Moria,*

ria, seculi sui, ac imprimis Monachorum, mores false perstrinxit. Hinc Io. Jac. Grynaeus dicere est solitus: *Erasmum plus iocando, quam Lutherum stomachando; Papae nocuisse. Vid. Adami in vitis Theol. p. 417.* Nec in suis, ad Albertum Moguntinum, literis, quantum in doctrina temporis sui desideraret, dissimulavit: *Mundus, inquit, oneratus est constitutionibus humanis, oneratus est opinionibus, et dogmatibus scholasticis, tyrannide fratrum mendicantium -- Perfrita fronte iam coeperant omisso Christo, nihil praedicare, nisi sua nova, et subinde impudentiora dogmata; de indulgentiis sic loquebatur, ut nec idiotae ferre possent, et futurum erat, ut, rebus semper in deterius prolabantibus, tandem prorsus exingeretur illa scintilla Christianae pietatis, unde redaccendi poterat extincta charitas. Ad ceremonias plusquam Iudaicas summa religionis vergebat. Queritur deinceps speciatim de Dominicanorum, et Carmelitarum in literatos odio, defenditque Lutherum a suspitione ambitionis, ac avaritiae. Quibus rebus effecit, ut factionis Lutheranae vexillifer a Monachis haberetur, et nonnulli, Erasmo et Luthero inter se comparatis, ita sentirent: Erasmus innuit, Lutherus irruit; Erasmus peperit ova, Lutherus pullos exclusit. Vid. Erasmi Epist. Lib. XII. n. 10. et L. VI. n. 4. ed. Londin. Matthaeus Conc. I. de V. L. nec non Possevinus in Muscov. p. 362.*

VII. Veram tamen, iustamque repurgationem sacrorum primus et suscepit, et divina ope adiutus absolvit Martinus Lutherus, SS. Literarum Doctor, et t. t. in monasterio Augustiniano, hac in urbe, Lector.

§. I. Lutherum oppugnandi Papatus, et emendandae religionis initium fecisse, magno consensu tradunt antiquissimi quique gravissimique, Scriptores, utpote Sleidanus, qui

et

et istorum temporum, et auctoritate publica ad scribendam historiam constitutus fuit, *Lib. 1. Comment. de S. R. Seb. Münsterus in Cosinogr. cap. CCCCLVII. f. 1056. lo. Funccius in Chronol. f. 167. L. Osiander Cent. XVI. L. 1. c. 21. p. 44. Lutherus ipse T. 1. Isleb. f. 85. T. 1. Vitteb. f. 120. a. T. III. len. Germ. f. 339. b. et f. 444.* Omnes denique Ordines foederis Smalcald. focii, *L. 1. Epist. Mel. p. 28.* Quorum verba, cum in *Dissert. de Aug. Conf.* iam attulerim, nolim h. l. repetere. Addo autem his ipsis *Seb. Fröschbelium, Ecclesiae Vitteb. Archidiaconus*, qui se, anno seculi illius 22. hanc in Urbem venisse, et omnia suis oculis inspexisse scribit. Hic Lutherum nominat *den ersten Anfänger der Reformation zu unsern Zeiten, in Praefat. L. vom wahren Priesterth. l. C. 2.* E recentioribus autem *Sam. Pufendorfus in Iure sec. div. p. 216. A. Luthero*, inquit, *reformandi initium in Saxonia factum est.* Denique, quoad superstes fuit Lutherus, imo per integrum prope, ab inchoata emendatione, seculum nemo hanc laudem summo Viro eripere est conatus.

§. 2. Primi vero id ipsum in dubium vocarunt *Helvetii*, qui, cum intelligerent, magna se laborare invidia, quod viderentur suo, a Luthero, in capite de Coena, dissenso, cursum evangelii impedivisse, atque ab asserta per illum veritate defectionem fecisse, impudenter commenti sunt, *Zwinglium* duobus ante Lutherum annis *Glaronae*, et in *Monasterio D. Meinradi* (hoc enim nomine appellari debere, quod vulgo *Eremitorium, zum Einsiedlen in Helvetia* nominatur, *Chytraeus* in *Onomastico* docet,) Evangelii doctrinam puram, integramque proposuisse, tantum quo repurgatae religionis gloriam Luthero ereptam in *Zwinglium* transferrent, nec ipsi Lutherum, sed potius Lutherus ipsos deseruisse videretur.

§. 3. *Rudolphus* igitur *Waltherus, Beutherus, Pezelius, M. Amyraldus, Regenvolscius, G. Hornius*, apud *Helvetios* emendationem sacrorum coepisse scribunt, quod ipsum *Hottingerus* in *H. E. sec. XVI. P. II. c. 3.* ex instituto defendit, nec *Arnoldus*

noldus, qui pessimam quamque sententiam avidissime sequitur, improbat, *H. H. L. XVI. C. V. f. 41.*

§. 4. Sed enim furori isti, ac impudenti mendacio, praeter idoneos, et fide dignissimos, e *Nostratibus*, scriptores, opponimus domesticorum, ipsiusque adeo *Zwinglii*, testimonia, quibus palam fit, repurgandae religionis, et oppugnandi Papatus, initium non *Zwingliam* in *Helvetia*, sed *Lutherum* in *Saxonia*, fecisse. Ac *Buceri* quidem, *Lavateri*, *Peucei*, *Buchholzeri*, *Mornaeci*, *Sculteti*, *Altingii*, *Fr. Spanhemii*, *Auctoris der Erweigung von den motibus religionis*, aliorumque, in disputatione superioris allegata iam dedimus. Addimus. autem h. l. testimonium *Curaci R. I. Chron. Siles. f. 241. Io. Cratii in Iubil. contin. Heidelb. c. II. p. 31. nec non Io. Salmurbi Eccles. Ambergensis, qui in Conc. iubil. A. 1617. p. 63. fatetur, es sey in Sachsen, und zu Wittenberg der Anfang zu reformiren gemacht worden. Nach diesem seyn andere gefolget etc. Quod ipsum repetit, denuoque inculcat in Conc. II. p. 205. Confirmat hoc ipsum D. Pareus in progr. Heidelb. quando non modo Lutherum Zwinglio perpetuo praeponeit, sed et NB. a prima face Vittembergensi Palatinas quoque accensas esse tradit. Cumque non ita multo post de primis Lutheri thesibus ad Moguntinum missis dixisset, subiicit: *Ex hoc paroxysmo Pontificis Romani imposturae, Papatus errores, et superstitiones paulatim detegi coeperunt: magna exinde animorum mutatio, Papatus inclinatio, doctrinae Evangelicae illustratio, NB. Ecclesiarum repurgatio in Germania, et alibi passim NB. secuta fuit. Sic Deus pro immensa sapientia, atque potentia sua, uti in principio ex tenebris lucem eduxit, ita tunc, per Lutherum, ex indulgentiis Evangelium, ex malo bonum, ex mendacio veritatem, ex superstitione religionem, e servitute libertatem Ecclesiae restituere coepit. Vid. Acta Iubil. Heidelb. p. 11. 38. Imo vero integra Reformatorum cohors oppugnati Papatus initia in Lutherum devolvit, in Apologia ad Conventus Torgensis Acta Theolog. Beza, ut videtur, auctore scripta, et Genevae A. 1575. edita p. 5. et 6. Rogentur, inquit, omnes Scholae Papisticae: Respondebunt uno ore, quamvis nos privatim oderint, omnium calamitatum non Calvinum, non*
Marty-*

Mariyrem, non Bullingerum, non Bezam, sed NB. unum illum (haud merito tamen) NB. unum, inquam, Lutherum esse. Nimirum, quod hic primus bellum Papatui indixit. Quid multa? Zwinglius ipse hanc prope deprecatus est gloriam, eandemque lese Luthero lubenter relinquere est passus. Ita enim Palatini in ausführlichen Bericht, Cap. III. scribunt: Wir erkennen mit sonderbabren danck --- was Gott für grosse dinge durch sie gethan hat, NB. sonderlich durch D. Luthern, von dem NB. Zwinglius selbst schreibt: Er sey der kleine David gewesen, der NB. erstlich den grossen Goliath zu Rom anzugreiffen sich unterstanden habe, welches sich vielleicht der andern keiner würde unterstanden haben: Und diese Ehre wolte Er ihm nicht misgönnen, allein solte ers andern auch nicht misgönnen, daß sie, nachdem Er den stattlichen Angriff gethan, und den Feind in die Flucht gebracht hätte, ihm hülfen den sieg wieder die Philister fortsetzen und verfolgen. Haec Zwinglius. Qui cum ipse doceat, hanc lese laudem Luthero non illibenter relinquere, quod primus in Romanum Pontificem ire sit ausus, quantae, quales, non modo impudentiae, sed et malitiae, res est, contra solem loqui, et id asserere Zwinglio velle, quod tamen ipse Zwinglius Luthero vindicandum esse fatetur. Conf. Gvil. Cave in Chartoph. p. 391.

§. 5. Nec enim quicumquam habent, quod vel specie quadam veritatis blandiri possit, praeter id unum, Zwinglium aliquot, ante Lutheri disputationem, annis, purum Evangelium docuisse. Quasi vero Lutherus non idem praestiterit, aut eo demum die, quo theses contra Tezelium publicavit, recte sentire coeperit, ac docere. Contrarium per praecipua Christianae doctrinae capita ostendit, pec. disert. de Luthero Luthero ante Lutheranismum B. I. G. Möllerus. Neque etiam de eo quaeritur, uter horum prior Evangelium nunquam purius docuerit, sed uter horum prior manifesto, ac data opera, inveteratos errores, ipsumque adeo Papatum, inafferit. Quo uno observato, tota illa moles argumentorum corruet, quam Hottingerus, et alii magno studio construxerunt.

§. 6. *Georgius Calixtus* occulto in Lutherum odio, et syncretismi studio coecus, de primo emendatae religionis auctore subdubitare videtur, de *tolerant. Reform. n. LV. p. 40. Sam. Strimesius* in *Hexade* quum intelligeret, omnem sese purgationis gloriam eripere Luthero non posse, partem subtrahere, et in *Zwinglium* transferre studuit, causatus: *Zwinglium contra Papales doctrinas detronando: Lutherum eisdem et scriptis, et factis publicis impetendo, impugnandoque priorem fuisse.* Denique *M. Arnoldus*, Ecclesiae nostrae dedecus et opprobrium, *H. H. L. XVI. c. V. f. 41.* improbata super tantilla re controversia, *perinde esse statuit*, uter horum primus veritatis divinae praeco ac vindex habeatur. Verum ut *Calixti*, in quosvis alios, quam *Lutherum*, Lutherique germanos socios, propensioris, parum nos movet auctoritas, sic *Strimesio* et *Arnoldo* in *Vindic. Hist. C. A.* a Nobis ita responsum fuit, ut putemus, aequos iudices in eo facile acquieturos esse.

VIII. Hic per diligentem Scripturae lectionem, et Augustini libros, addo, Stau-pitii consilia, et sermones, ad aliquam veritatis lucem perductus, cognito, *Tezelium* in vicinia condonationes peccatorum Romanas magno pretio vendere, hominis impudentiam publica disputatione sibi coercendam esse putavit.

§. 1. *Lutherus* Monasterium ingressus, quum aliquando in S. Codicem, e Bibliotheca publica, incidisset, mirifice delectatus eodem, id unum habuit in votis, ut talem sibi librum aliquando peculii loco possidere liceret. *Mattbesf. Conc. l. d. V. L. p. 4.* Compos voti factus, incredibili, ac indefesso

defessio profus studio, diurna, quod aiunt, nocturnaue manu versavit. Laudat hoc eius studium *Io. Wigandus in praef. Schwencfeldisimi. Vidi, inquit, initia Lutheri: quomodo is ad huc in cappa degens totum Psalterium tam attente perlegerit, ut de verbis et versibus sua manu glossarit. Item epistolam ad Romanos, et ad Ebraeos, autographa enim ipsius in mea manu habui, atque inspexi, et miratus sum. Nam ea res testabatur, quod ex assidua Verbi DEI lectione, et meditatione germanum, nativum, et proprium eius intellectum, per DEI singularem gratiam hausserit, qua postea tot errores, idolomanias, ac furores Pontificios detexit.*

§. 2. Lectione librorum *Augustini* in veritate assequenda non parum se fuisse adiutum, *Lutherus* ipse fateretur, in *Epist. ad Langum, Ao. 1516. apud Aurifabrum T. 1. p. 35.*

§. 3. Nec *Staupitio* parum debuit. Hic enim auctor ei fuerat, ut sacras literas, relictis omnibus, legeret, *textualis-que et localis*, uti tum loquebantur, fieret. Quod ipsum tanto cum successu *Lutherus* praestitit, ut *Staupitius* admiratus ingenium *Viri*, eum aliis anteferendum censuraret. *V. Seckendorffius H. L. L. I. Secti. VIII. §. 8. Add. 3. f. 21.* Idem *Lutherum* aliquando cogitationibus de *Praedestinatione*, vexatum monuit, ut in huius argumenti consideratione inciperet a vulneribus *Christi*. Cumque aliquando de poenitentia cum eodem colloqueretur, *Staupitius* ostendit: eam esse veram poenitentiam, quae ab amore iustitiae, et *DEI* inciperet. Qua voce se mirifice recreatum, et ad amorem poenitentiae inductum fuisse, *Lutherus* scribit. Denique in suis ad eundem literis, quas primus edidit e *MSCT. Seckendorffius H. Luth. L. 1. §. XXXVII. f. 48. b.* faretur, ex illius sermonibus primam Evangelii lucem suo in corde accensam fuisse.

§. 4. Dedit quoque eius rei documenta. Nam *Ao. 1512.* sumptibus Principis *die Lucae*, qui Academiae huic natalis est, creatus *SS. literarum Doctor*, *Epistolam ad Romanos*, et *Psalms* sic illustravit, ut hominum mentes revocaret ad filium

lium DEI, et operum propriorum opinionem damnaret, gratisque homines per fidem in Christum iustificari doceret, reliquas etiam doctrinae diviniore partes mirifice illustraret. Vid. *Oratio Philippi in laudem eius habita T. I. Orat. Vitemb.* Conferatur illius ad Eremitam quandam *Epistola T. I. ed. Aurifabri et apud Scultetum Annal. Dec. 1. p. 8.*

§. 5. Tali modo a doctrina, et veritatis cognitione, animique robore, ac praesentia, instructus minime sibi committendum esse putavit, ut errores in Ecclesia diutius grassarentur impune. Vagabatur t. t. per inferiorem Saxoniam, et ditiones Anhaltinas *Io. Tezelius*, genere Pirnensis, ordine Dominicanus, dignitate Theologiae Doctor. *Schliffelburgius in praef. T. X. de Iesuitis*, observat, vocabulum *Tezel*, lingua Turcica, significare *Diabolum*. Quod si ita esset, omine non caruisset res, siquidem diabolicis omnino artibus vexavit Ecclesiam. Nolim h. l. de illius vel luxuria, vel libidine, vel impudentia, vel denique feritate, extremaque malitia, exempla afferre, quum passim apud Scriptores, imprimisque *Seckendorffium H. L. L. 1. f. 16.* extant, nonnulla etiam, peculiari dissertatione, hac ipsa in Academia, fuerint recensita. Id certum est, quod Lutreboci facerrimas veniarum merces venum exponendo, Vittembergenses ad foedas istas nundinas impudenter pellexerit. Quo cognito monuit Lutherus foedales: agerent prudenter, nec merces Lutreboci expositas tanti emerent: praestare facultatibus suis sublevare pauperes, quam incertam gratiam certa pecunia redimere. Nonnullos etiam, qui venias acceptas causati peccata graviora privatim confiteri nolebant, liberius reprehendit. Quod ipsum postquam indigne ferre Tezelium, eundemque minari sibi rescivit, tum demum consilium non minus forte, quam generi humano salutare cepit. Vid. omnino *Matthaeus Conc. II. de V. L. p. m. 11. 12. sq.* et *Seckendorffius l. c. p. 17.*

IX. Anno igitur supra sesquimillesimum decimo septimo, pridie Calendas Novembres, quas Vittembergenses ob encaeniorum solennia t. t. imprimis habebant festas, hora diei XII. valvis templi OO. sanctorum XCV. theses affixit, quibus taxata Tezelii impudentia, homines procul omni vel pretio, vel merito, a Deo in gratiam recipi, ob fidem in Christum, perspicue ostendebat.

§. I. Lutheri theses hoc titulo fuerunt inscriptae: *A more et studio elucidandae veritatis hec subscripta rhemata disputabuntur Vittembergae, Praesidente R. P. Martino Lutbero, Eremitano Augustiniano, Artium et SS. Theologiae Magistro, eiusdem ibidem Ordinario Lectore etc.* Extant eadem etiamnum cum separatim, tum T. I. len. Lat. f. 3. tum apud *Osfandrum Cent. XVI. L. I. c. XXI. p. 41. sq.* et alias. Prima earum hanc in sententiam est concepta: *Dominus et Magister noster I. C. dicendo: poenitentiam agite etc. Omnem vitam fidelium poenitentiam esse voluit.* Nimirum, ut, post lapsum, unicus Verbi Dei scopus est emendatio hominis, sic fidi eius praecones, ac vindices veritatis, plerique omnes munia sua urgendo poenitentiam sunt exorsi. Primae concionis summa, quam habuit Iesaias Propheta, redibat huc: *Lavate, purificate Vos: desinite a malo: facite bonum. c. I. 16, 17.* Ioannes Baptista hanc vocem in deserto tollebat; *Poenitentiam agite: appropinquavit regnum coelorum. Marc. I, 3.* Haec denique prima Christi, et Apostolorum ad populos Oratio fuit, *μετανοείτε Marc. VI, 12.* Quorum ut vestigiis, divina manu ductus,

ctus, institit Lutherus, sic emendandae religionis initia hoc pariter exordio dedicavit *poenitentiam agite.*

§. 2. Anno seculi XVII. prid. Cal. Nov. affixas fuisse theses magno consensu Scriptores tradunt, *Steidanus, Bucholzerus, Funccius, Oslander, Porta, Curaeus, Lutherus ipse in Praef. T. 1. len. Lat.* quibus quidem allegandis nunc superfedeo. Id vero memorabile est, quod *Bucholzerus*, et ante hunc *Martibefus Conc. 1. de V. L.* observavit, numerum annorum, illis Ambrosiani hymni verbis, contineri: *clbi CherVbln, et Seraphin in Cessab. l. l. VoCe proCLaManr.* Vt enim homines protracto in lucem Evangelio vehementer laetati sunt, sic dubium non est, angelos quoque Numen, pro tanto in genus humanum collato beneficio, celebrasse.

§. 3. Pridie Calendarum Novembris, seu in vigiliis Festi omnium Sanctorum, Lutherum publicasse theses ipse *c. l.* testatur. Quibus quidem Calendis *Encaenia* sua solenni peregrisse ritu *Vittembergenses*, unus, quod meminerim, *Martibefus*, scriptor imprimis accuratus, ac diligens notavit cit. loco. Quia enim templum Academicum, idemque arci contiguum, OO. Sanctis dicatum erat, Calendae autem Novembres vulgo in honorem SS. OO. celebrabantur, eodem die et conditi a *Friderico Sax.* splendidissimi templi et OO. quibus sacrum erat, Sanctorum, memoria colebatur. Ceterum ne hoc quidem *omine* caruit. Vti enim *εὐχαισιν* olim a *Iudaeis* ob templum, a superstitionibus *Graecorum* repurgatum, sublataeque *Iovis Olympii*, quae ab istis imposita aedi fuerat, imaginem, celebrabantur, sic quando pridie *encaeniorum Vittembergensium* theses proposuit Lutherus, hoc ipso significatum fuit, adesse tempus, quo *Iovis Capitolini* sit desicienda imago, salutaris autem religio renovanda, et ad nitorem pristinum, ac munditium revocanda. *Iudaeos encaenia* sua quondam *ἐοσθη τῶν Φάτων*, seu *festivitatem luminum* appellasse, ob *apparentem, ex insperato, felicitatem, Iosiphus* testatur *L. XII. Antiquit. c. II.* Quanto potiore

tiore iure illa maiorum nostrorum encaenia, *εορτην των Φα-
των*, nominabimus, quippe quibus densissimas, et plus
quam Cimmerias Papatus tenebras cum Evangelii luce, di-
vino quodam beneficio, commutarunt? Christum alioqui
ipsis Encaeniis acri sermone castigasse Iudaeos, et ad ve-
ram poenitentiam adhortatum fuisse ex *Io. X, 22.* liquet,
quod idem de Luthero, eiusque thesibus non immerito,
iudicaverimus.

§. 4. Hora diei *XII.* Lutherum theses affixisse suas
ad valvas templi, praeter *Ioach. Curaeum*, rerum Silesiarum
diligentissimum scriptorem, nemo observavit, quod norim.
Ita vero ille *P. I. Chron. Siles. f. m. 241.* *Luther, als ein von
Gott darzu erregtes Werkzeug, schlug an dem letzten Octobris zu
Wittenberg an der Schloß-Kirchen (da man am Tage allerheili-
gen den Ablaß-Krahm zu haben pflegte) auff XII. hora etliche
Propositiones an, in denen er der Päpstlichen Ablaß-Prediger gott-
lose Vermessenheit, heftig strafte.* Quod ipsum quoque ma-
gnitudinem beneficii nobis in memoriam revocat. Vti e-
nim sol meridiano tempore omnium clarissime lucet; sic
Lutherus sole meridiano clarius detecturus erat errores
Pontificios, eaque omnia protracturus in lucem, quae ad
id usque tempus densa caligine obruta, quasque sepulta,
iactuerant.

X. Quod ipsum non a Staupitio stimula-
tus, vel quadam in Dominicanos invidi-
a, et gloriae cupiditate incensus, ut Pon-
tificii Scriptores calumniantur, sed ratio-
nibus conscientiae, et studio veritatis im-
pulsus, fecit.

§. 1. Sunt, qui *Staupitium*, *Augustinianorum* per universam prope Germaniam *Vicarium generalem*, odio quodam erga *Dominicanos* auctorem *Luthero* fuisse scribunt, invadendi ac confutandi *Tezelii*. Quin et ipsum *Lutherum*, quippe *Augustinianum*, id honoris ac lucri *Dominicanis* vel *Praedicatoribus*, quorum e sodalitate fuit *Tezelus*, invidisse. Vid. *Stapletonus* in *Prompt. Cathol.* P. 1. f. 206. *Bellarmin.* de *Eccl.* T. II. OO. col. 257. *lac. Keller* in *Cathol. Pabsthum* T. I. Art. 2. c. 2. §. 1. f. 354. Sic *Petrus Rosius* in *Pseudo iubil.* C. II. X. p. 65. *Staupitium* negat, id ferre potuisse, ut *Dominicani indulgentias* venderent, praeteritis *Augustinianis*. Consentit *Nat. Alexander* in *Selectis Hist.* *Eccles.* et in loca eiusd. insignibus dissert. *Hist. Chronol. Crit. dogm. Sec. XV. et XVI.* P. I. Art. X. S. I. p. 433. docetque *Tezelium* nundinationibus suis *Augustinianorum*, imprimisque *Staupitii*, et *Lutheri invidiam commovisse*. *Maimburgius* in *Hist. Luther.* L. I. sect. X. scribit: *Staupitium* immisisse *Lutherum* in *Dominicanos*: *Lutherum* vero gloriae cupidum, occasionem inlarescendi lubentissime arripuisse. *Simmichius*, *Forrerus*, aliique, *Lutherum* ideo, quod spe obtinendi locum inter purpuratos *Aulae Romanae* exciderit, bellum *Papatui* indixisse narrant. Quod ipsum adeo ridiculum est, et absurdum, ut ne confutatione quidem indigeat.

§. 2. Quod vero ad prius illud attinet, nihil, hac in re, vel odio, vel invidiae *Lutherum*, *Staupitiumque* dedisse, hinc patet, quod *Tezelus* et *Dominicani*, toto decennio ante, nimirum Anno 1507. seq. per *Misniam* et *Saxoniam*, condonationes illas *Pontificias*, carissimo pretio, nec sine multorum piorum offensa, vendiderunt. Exempla videantur apud *Ienesium* in *Annal. Anneberg.* C. XIX. p. m. 58. sq. nec non *Mollerum* in *Chron. Freibergens.* P. II. p. 143. qui *Tezelium* Ao. 1507. *Fribergam* venisse, et bidui spatio duo florenorum millia suis condonationibus lucratum fuisse, tradit. Quod si *Dominicani* suo isto mercatu *Augustinianorum* in se odia provocarunt, cur non eo statim tempore invidia

dia se prodidit, quo Dominici, praeteritis, ut aiunt, Augustinianis, istis partibus a Pontifice sunt admoti? Sed enim vero tantum abest, ut eas veniarum nundinationes *Eremitae* inviderint *Praedicatoribus*, ut etiam oblatas sibi a Pontifice, habito suorum conventu, sint deprecata, quod docet *Seckendorffius*, et quando Augustinianis obrudi non potuerint, tum demum ad *Praedicatores*, vel *Dominicanos* est itum.

§. 3. Sigillatim vero *Staupitii*, iuxta et *Lutheri*, tanta semper fuit sanctitatis, innocentiae, modestiaeque opinio, ut ne suspicione quidem vel ambitionis, vel invidiae, temere laborarint. *Staupitius* saltem longe aliam causam, originemque excitati dissidii agnovit, quando *Lutherum*, doctrinae suae rationem in Vangionibus redditurum, his confirmavit verbis: *Mi frater, memineris, te in nomine Domini*, (id enim vel in ipso thesauri titulo praesertulerat) *hoc negotium incepisse*.

§. 4. Itaque cordatissimus quisque ac integerrimus inter Pontificios scriptores, hac quidem suspicione utrumque absolvit, causamque certaminis in Pontificem et *Tezelium* coniicit. *Petrus Spavis* in *Hist. Conc. Trid. p. 4.* fatetur, ex diplomate *Leonis* parum pio et honesto, *offensionis et rerum novandarum occasionem ratam fuisse*. E recentioribus *Edm. Richerius* in *Hist. Concil. Lib. IV. P. II. p. 121.* *Lutherum* quaestum turpissimum reprehendisse-- et ob corruptos mores Ecclesiasticorum eiusmodi incendium totam Europam pervasisse, scribit. *Maimburgio* denique, et reliquis, quotquot hic a nobis dissentiunt, *Maimburgium* ipsum oppono, qui *l. c. sect. X.* postquam multa de indulgentiis disputarat, sui non satis memor, haec verba subiicit: *Negari non potest, NB. imo ab omnibus conceditur, hos abusus, (indulgentiarum nempe et reliquos) occasionem Lutheranismi dedisse*; id ultima sessione Concilii Tridentini non obscure significatur. A quo discedere cum Pontificiis, tum

nobis ipsis religioni fuerit. Conf. *Thuanus L. I. et Laur. Surius in Append. ad Naucleri, Chronic. Tom. II. f. 566. et Lutherus ipse T. V. Ien. Germ. f. 302.*

XI. Theses autem Lutheri dierum plus minus XV. spatio, per universam Germaniam disseminatae, et mente nondum elapso, Romam allatae, summoque omnium bonorum applausu exceptae sunt.

§. 1. Romam, nondum elapso mense, perlatas fuisse Lutheri theses *Matthesius de V. L. p. 12. ex eoque Höpferus in Saxon. Evangel. p. 31. tradit. Leo X. P. R. immanes de Luthero querelas, monachorum invidiae tribuit, eundemque delibatis illius scriptis, perbelli ingenii virum esse existimavit; apud Seckendorffium L. I. §. XXXI. f. 40.*

§. 2. *Maximiliane I. Imp. Rom. inspectis Lutheri thesibus, Augustae Vindelicorum, ad Pfeffingerum Saxonis Consiliarium, Ao. 1519. paulo ante obitum, dixit: Was macht euer Mönch? Gewiß, seine Lehrsätze sind nicht zu verachten. Er wird den Pfaffen zu schaffen machen. Monuit quoque per eundem Consiliarium Fridericum Saxonem: Er solle den Mönch fleißig bewahren: Es könne kommen, daß man sein brauchte, apud eund. L. I. §. XXXIII. p. 43. Conf. Nuber. Conc. XIII. p. 308. Laurentius autem de Bibra, Episcopus Würzburgensis, Vir cordatus ac integer, ad Saxonem scripsit: Ew. Liebden wollen ia den frommen Mann D. Lutherum nicht weglassen, denn ihm geschähe Vnrecht. ib. §. XIII. f. 19.*

§. 3. Quanto cum gaudio Lutheri theses exceperit *Io. Flescus, Prier Monasterii Steinlausig, prope Bitterfeldam, malo*

malo 10. *Mattbesti*, quam meis verbis exprimere. Ita vero ille *Conc. 11. de V. L. p. 13.* Dieser Mönch, der sein Lebtag keine Messe gehalten, und seiner Parforen reformation, schon vor dieser zeit, bösslich und nach Elüischer weise gespottet, findet zu Steinlauffig in seinen rempter diese Propositiones angeschlagen. Wie er ein wenig drinnen liest, schreibt er für freuden auff ho, ho, und sagt, der wirds thun, er kömt, darauff wir lange gewart haben: wie er auch sehr ein tröstlichen Brief deswegen an D. Luthern schreibt, und vermabnet ihn, er solle gecroft fortfabren, dann er sey auff dem rechten wege, Gott und aller gefangenen Gebetb im Römischen Babylon werde mit ihm seyn.

§. 4. Nec praetereundum hoc loco est, quod *Selneckerus in Hist. Lutheri f. 221. narrat.* Lutero nempe Ao. 1521. Vormatiam ingrediente, *Hieronimum Lösterum*, cuius alioqui ioculari simplicitate se oblectare *Gvilelmus Bavarus* solebat, arrepta facula currum, quo vehebatur Lutherus, antecessisse, et ex veteri responso, ut loqui amant, cantasse: *Advenisti desiderabilis, expectavimus te in tenebris.* Quin et *Hustici sacerdotes Praga Boiemorum* mense Octobri Ao. 1519. scripserunt ad Lutherum, eundemque ad constantiam et patientiam cohortati, veram, puramque ab eo doctrinam proponi, testati sunt. Vid. *T. I. Epist. Luth. p. 210.*

§. 5. Postremo vindicata per eum veritas a summis, mediis, infimis, intra et extra Germaniae fines, certatim recepta fuit. *Lemgoviae*, in Comitatu Lippiensi, mittebatur a Consule apparitor in templum observaturus, et ad supplicium notaturus cives, qui canerent Lutheranos hymnos: *Eine feste Burg ist unser Gott etc. Erhalt uns Herr bey deinem Wort.* Reverfus cum rogaretur, quanam cantassent? respondit: *Herr, sie sungen alle.* Excepit, sed parum pie, Consul: *ey, alles verlobren.* Vid. *Pideritius in Chron. Lipp. P. 11. f. 608.* Tanta nimirum incrementa sumpsit Evangelii doctrina. Itaque *Abbr. Scultetus*

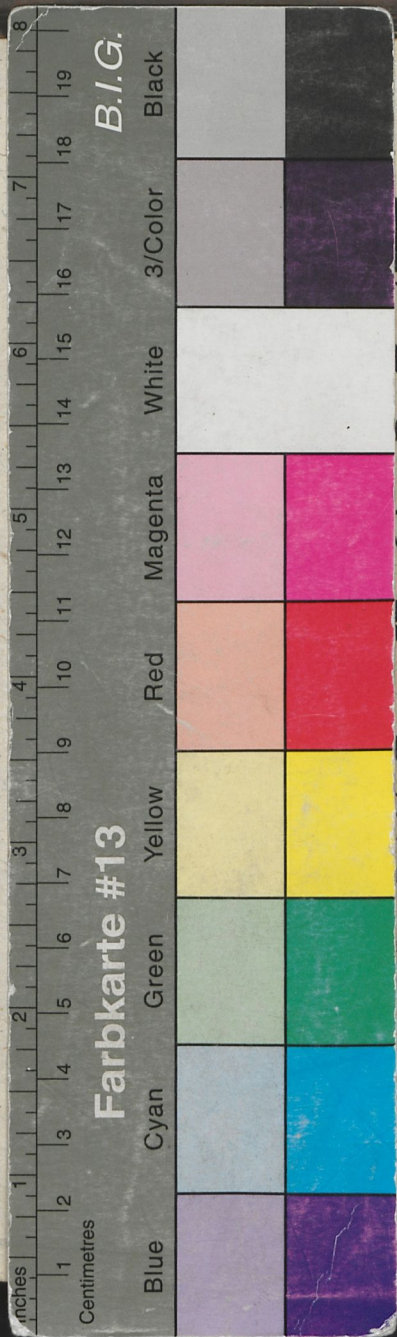
Sculctetus, Doctor Reformatus, in *Dec. I. Annal. p. 16. 17.* a suis se Praeceptoribus audivisse scribit: *diversarum gentium studiosos Lutheri, et Melanthonis gratia Vittembergam profectos, ad primum oppidi conspectum, complicatis manibus DEO gratias egisse: quod sicut olim e Sione, ita e Vittembergae Evangelicae veritatis lucem in remotissima regna voluisset diffundi. Compertumque est; Martinum Polichium vere de Academia Vittembergensi vaticinatum fuisse: illam cunctas alias Germaniae Academias sua luce obscuraturam. Quam quidem ei laudem, ut DEUS, Pater luminum, perpetuam, ac propriam esse iubeat, toto eum pectore obsecramus.*

SOLI DEO GLORIA.

[*4* Fi II L. 108]

8.

FAVSTVMQVE SIT!
DE

CORDIIS DATAE

Y THERVM IGIONIS,

MIAE MAGNIFICENTISSIMO
PRINCIPE AC DOMINO

RICO AVGVSTO,

SAXONICI HAEREDE ETC.

AESIDE

VVERNSDORFIO,

et Prof. Publ. Alumn.

o, et Academiae h.t.
O-RECTORE

Anniversarii Sacri
ovembr. clo lccc VIII.

i Lutheri Cathedra,
ffertatione exponet

S VICTOR MOEHRING,

d. Phil. in Acad. Vitemb. Assessor,
nstris et Provincialis Scholae

everanae Rector.

, Typis IOANNIS HAKIL.

